

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, історії і філософії
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Земзюліна Н.І., Тіміка О.О.

«Країнознавство»

Навчально-методичний посібник

Черкаси – 2020

ББК 26.89
УДК 913(075.8)

Рецензенти:

Доктор історичних наук, професор, професор кафедри загальної історії
Уманського державного педагогічного університету імені П. Г. Тичини
З. В. Священко

Кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії та
міжнародних відносин Черкаського національного університету ім.
Б. Хмельницького
В. О. Кіреєва

*Рекомендовано Вченою радою Черкаського національного університету
ім. Богдана Хмельницького
(протокол № 3 від 17. 11. 2020)*

Країнознавство: навчально-методичний посібник – Черкаси : Вид-во , 2020. –
с.

*У методичному посібнику характеризується загальна концепція курсу «Країнознавство»,
подаються календарний план його вивчення, шкала рейтингової оцінки знань, програма і
плани лекцій та групових занять, література до них, питання для поточної перевірки знань
студентів, теми творчих робіт, питання до іспиту, термінологічний словник. Посібник
містить додатки у вигляді презентацій.*

*Призначений для студентів що навчаються за спеціальностями міжнародні відносини,
історія, політологія у вищих навчальних закладах освіти.*

ББК 26.89

©Земзюліна,Тітіка, 2020
© Вид-во

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
НАВЧАЛЬНО – ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	6
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ I.....	10
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ II.....	12
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ III.....	13
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ IV.....	14
ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	16
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА (ЗАВДАННЯ).....	35
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ІСПИТ.....	38
МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ.....	41
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	42
ДОДАТКИ	
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.....	44
СЛОВНИК.....	64

ПЕРЕДМОВА

Країнознавство є нормативною навчальною дисципліною і має на меті навчити студентів розуміти географічні, політичні, соціальні, демографічні реалії, сутність і наслідки складних процесів, що проходять у сучасному світі, передбачає пізнання і використання знань про основні закономірності виникнення і розвитку світових політичних і економічних систем, прогнозування їх подальшої еволюції.

Країнознавство синтезує, систематизує та узагальнює різноманітні дані про політичну, економічну, соціальну, культурологічну сфери життєдіяльності суспільства, світу в цілому, окремих регіонів, держав і країн.

Навчальна дисципліна формує уявлення про методологічні та теоретичні основи країнознавства, глобальні цивілізаційні структури і цивілізаційний підхід, світосистемі структури та світосистемний підхід, глобальні інтерпретації сучасності, сучасні проблеми глобальної світової цивілізації, світове господарство як систему і множину його структур, основні засади політики країн Європи, суверенну державу і недержавні утворення у складі світосистеми, політичну карту світу та її зміни, основи геополітики та політичної географії, географію політичних партій, схему країнознавчого аналізу, геопростір і територію, географічне та геополітичне положення країни, природні умови та природно-ресурсний потенціал країни, історію формування етносу, держави і суспільства, країнознавчі аспекти народонаселення та демографії, культуру, релігію, мистецтво країни, економічну сферу країни, політичну сферу країни.

При вивченні даного курсу передбачається проведення лекції, семінарських та індивідуальних занять, консультацій, виконання самостійних завдань студентами з використанням схем, таблиць, карт, методичних рекомендацій, проходження поточного модульного контролю. Підсумковою формою контролю є контрольна робота та іспит, які проводяться для перевірки рівня засвоєння отриманих знань, уміння їх застосовувати при вирішенні конкретних професійних завдань.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: навчальної дисципліни є формування у студентів знань про геопросторові особливості регіонів та країн світу як потенційних об'єктів міжнародної діяльності, а саме: їх соціально-економіко-географічні, історичні, демографічні, геополітичні та геокультурні характеристики.

У якості завдань опанування дисципліни постають:

- засвоєння студентами теоретичних основ та методів комплексного країнознавства; ознайомлення з традиційними (класичними) підходами та новітніми концепціями країнознавства;

- вивчення стану, функціонування та змін, що відбуваються в системі господарства, населення, природного середовища окремих регіонів і країн світу, а також їх історичних, політичних, культурних особливостей;
- формування національної свідомості, активної громадянської позиції; виховання особистості на засадах толерантності, взаємоповаги до інших культур та народів, політичної культури;
- формування почуття прекрасного на кращих культурологічних здобутках світової цивілізації;
- розвиток творчого потенціалу особистості, вмій та навичок, які сприяють пошуку та формуванню ґрунтовних знань про регіони та країни світу.

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

Знати

- зміст базових державно–правових, політичних, економічних та соціальних категорій;
- систему науки країнознавство, основні характеристики її складових;
- взаємозв'язок і взаємовплив різних наук при вивченні країнознавства;
- структуру політичної та правової систем держави;
- роль і значення вивчення країнознавство у системі підготовки спеціаліста сфери міжнародних відносин.

Вміти

- давати розширюване тлумачення базових категорій країнознавства;
- пояснити передумови виникнення держави і права та розкрити сутніть основних теорій виникнення держави;
- характеризувати політичні, економічні, соціальні та правові системи країн світу, встановлювати їх співвідношення;
- кваліфіковано і всебічно характеризувати тенденції державноправового розвитку України та інших країн світу у сучасний період;
- системно мислити, здатність до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановці мети і вибору шляхів її досягнення, вміння виявляти смисли проблем інформаційного розвитку ;
- аналізувати історичні, геополітичні, культурно- цивілізаційні, суспільно-економічні, політико-правові, етнодемографічні і природно кліматичні особливості розвитку країн і регіонів світу.
- логічно вірно, аргументовано і ясно будувати усну і письмову мову;
- володіння основними методами, способами і засобами отримання, зберігання, переробки інформації, навичками роботи з комп'ютером як засобом управління інформацією;
- демонструвати знання про проблеми розвитку держав та міжнародних регіонів у глобальному, регіональному та локальному контекстах;

- прогнозувати перспективні сценарії розвитку регіональних процесів, виходячи з існуючих тенденцій та закономірностей;
- здатність знаходити організаційно-управлінські рішення в нестандартних ситуаціях і готовність нести за них відповідальність;
- прагнення до саморозвитку, підвищення своєї кваліфікації і майстерності;
- навички використання основних положень і методів соціальних, гуманітарних і економічних наук при вирішенні соціальних і професійних завдань, прагнення знайти практичне застосування своїм висновкам, спостереженнями і досвіду, отриманим в результаті пізнавальної професійної діяльності в сфері світового інформаційного аналізу;

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1												
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРАЇНОЗНАВСТВА												
Тема 1. Країнознавство як наука і навчальна дисципліна		2	2					1	1			
Тема 2. Типологія, класифікація, регіоналізація країн світу		2	4		6							
Тема 3. Політична карта світу та основні етапи її формування		2									6	
Тема 4. Природні умови та природно-ресурсний потенціал країн світу.		2	2					1	1			
Тема 5. Соціально-економічні основи країнознавчих досліджень.		2	2					1			6	
Тема 6. Карти народонаселення. Демографія в країнознавстві		2	2									
Разом за змістовим модулем 1												

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА КРАЇНОЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА
КРАЇН ЄВРОПИ**

Тема 7. Основні країни Північної та Західної Європи.		2	2		6			1	1		6	
Тема 8. Ключових країн Південної та Південно-Східної Європи		2			4							
Тема 9. Характеристика країн Центральної та Східної Європи		2	4								6	
Разом за змістовим модулем 2												

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА КРАЇНОЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН АЗІЇ,
АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ**

Тема 10. Центральна Азія і Росія.		2	2								6	
Тема 11. Характеристика країн Західної та Південної Азії.		2	2		6			1	1			
Тема 12. Країни Східної Азії та їх характеристика.		4	2						1			
Тема 13. Характеристика Австралії та Океанії як регіону світу.		4	2		4			1			6	
Разом за змістовим модулем 3												

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА, КРАЇНОЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН АФРИКИ ТА АМЕРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ												
Тема 14. Країни Північної, Центральної та Західної Африки.		2	2		6				1			
Тема 15. Характеристики держав Південної та Східної Африки.		2	2					1			6	
Тема 16. Основні характеристики країн Південної Америки.		2	4						1			
Тема 17. Регіональна характеристика країн Північної Америки.		2	2		6				1			
Тема 18. Країни Центральної Америки, їх характеристика.		2	4					1			6	
Разом за змістовим модулем 4												
Усього разом	210	40	44		38	88	210	8	8		48	146

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Вступ. Країнознавство як наука. Основні аспекти характеристики країни.	2
2.	Політична карта світу, етапи формування та основні об'єкти .	2
3.	Природні умови та природно-ресурсний потенціал країн світу.	2
4.	Соціально-економічні основи країнознавчих досліджень.	2
5.	Демографічні особливості країнознавчих досліджень.	2

6.	Політична система як об'єкт країнознавчих досліджень.	2
7.	Типологія, класифікація та регіональний поділ країн світу. Схема країнознавчого аналізу.	2
8.	Характеристика країн Центральної та Східної Європи.	2
9.	Характеристика ключових країн Південної та Південно-Східної Європи.	2
10	Основні країни Північної та Західної Європи.	2
11	Держави- карлики	2
12	Центральна Азія	2
13	Характеристика країн Західної та Південної Азії.	2
14	Країни Східної Азії регіональні особливості	2
15	Австралія та Океанія як регіон світу.	2
16	Регіональна характеристика країн Північної Америки.	2
17	Основні характеристики країн Південної Америки.	2
18	Країни Центральної Америки, їх характеристика.	2
19	Країни Північної, Центральної та Західної Африки.	3
20	Характеристики держав Південної та Східної Африки.	2
21	Порівняльна країнознавча характеристика країн	3

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Європа як економіко-географічний і політичний макрорегіон	10
2.	Америка як економіко-географічний і політичний макрорегіон	10
3.	Азійсько-тихоокеанський макрорегіон світу (країни азії)	10
4.	Африка як економіко-географічний і політичний макрорегіон	10
5.	Австралійський союз: політико- та економіко-географічна характеристика	10
6.	Порівняльна країнознавча характеристика країн, територій, та інших суб'єктів міжнародного права	10

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль I. Теоретичні основи країнознавства

Тема 1. Країнознавство як наука і навчальна дисципліна. Сутність країнознавства як науки. Країна як об'єкт країнознавчих досліджень, феномен складного географічного, історичного, соціально-політичного, суспільно-економічного, культурно-етнографічного організму, міжнародних відносин.

Основні об'єкти країнознавчих досліджень: окремі держави, історико-географічні та адміністративно-політичні області і регіони, фізико-географічні країни, субрегіональні утворення країн, транскордонні економічні об'єднання.

Основні предметні галузі наукового країнознавства.

Основні періоди становлення та розвитку країнознавства. Зародження теоретичних основ країнознавства. Провідні наукові школи країнознавства: німецька, французька, антропогеографії.

Загальнонаукові та особливі методи досліджень (системний, індукції і дедукції, описовий, порівняльний, історичний, статистичний, картографічний, літературний, соціологічний методи, методи прогнозування і т.п.).

Синтез як провідний метод країнознавчих досліджень.

Функції країнознавства: описова, пізнавальна, або гносеологічна, інформаційно-аналітична (методика одержання, обробки, узагальнення та передачі країнознавчої інформації), культурно-освітня, науково-дослідницька, практична, прогностична, управлінська, методологічна (розробка та використання методів дослідження й аналізу країнознавчої інформації), світоглядна, ідеологічна.

Тема 2. Типологія, класифікація, регіоналізація країн світу.

Сутність класифікації, типології та регіоналізації. Необхідність класифікації, типології та регіоналізації для потреб країнознавства.

Загальні засади районування світу. Регіони світу: країни Європи, країни Азії, країни Африки, країни Північної та Південної Америки, країни Австралії та Океанії.

Найбільш поширені способи класифікацій країн світу. Складність та суперечності типології країн світу за політичними, соціально-економічними та системними критеріями. Сучасні типологічні схеми країн світу.

Основні критерії регіоналізації світового політичного простору. Суперечності географічного та політологічного підходів. Схеми регіоналізації країн світу.

Тема 3. Політична карта світу та основні етапи її формування.

Політична карта світу, її основні об'єкти (територія, країна, держава).

Поняття про державний кордон. Етапи визначення кордону. Проблеми кордонів у державах світу.

Політико-територіальні утворення з різним міжнародним правовим статусом.

Сучасна політична карта світу як динамічна модель. Суспільно-

географічні причини змін.

Країнознавча характеристика змін на політичній карті світу на окремих етапах: стародавній, середньовічний, новий, новітній.

Прогнозні зміни у процесі розвитку політичної карти світу.

Тема 4. Природні умови та природно-ресурсний потенціал країн світу.

Основні складові природних умов: рельєф, клімат, води та їх значення для розвитку країни. Класифікація рельєфу (малі, середні і великі форми), типологія кліматичних поясів, характеристика вод Світового океану тощо.

Схеми характеристики рельєфу, клімату та вод у країнознавчих дослідженнях. Екологічні проблеми людства та способи їх подолання.

Неоднорідність природного середовища, його сприятливість/ несприятливість для життя і діяльності населення, держав.

Поняття «політико-географічне положення» країни (ПГП): макро-, мезо-, мікророзташування країни. Вплив географічного положення країн світу, на їх політичний, економічний, соціальний тощо розвиток.

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) країни як сукупності продуктивності природних ресурсів, засобів виробництва і предметів споживання, вираженої в їхній суспільній споживній вартості. Характеристика ПРП території (акваторії), зокрема, наявність компонентної, функціональної, територіальної та організаційної структур.

Економічна оцінка ПРП (оцінка мінерального потенціалу, потенціалу водних ресурсів, економічна оцінка фауністичного ПРП території, оцінка потенціалу природно-рекреаційних угідь тощо), раціональне використання та охорона ПРП.

Тема 5. Соціально-економічні основи країнознавчих досліджень.

Сутність світової економіки та світового господарства, їхні складові. Галузева структура господарства, що відображає процеси суспільного поділу праці, функціональні відмінності між окремими галузями або групами галузей. Виділення основних компонентів: виробничої сфери і сфери послуг.

Чинники, що впливають на економічне зростання країни: фактори пропозиції; фактори попиту; фактори ефективності; соціокультурні, інституційні та інші фактори. Показники, які визначають рівень економічного розвитку країни: валовий внутрішній продукт на особу; виробництво і споживання основних видів продукції на особу; показники ефективності економіки; національний дохід на особу; рівень та якість життя населення. Показники Індексу людського розвитку країн світу, що визначаються Програмою розвитку ООН (ПР ООН).

Міжнародна економічна інтеграція її основні етапи: зона преференційної торгівлі; зона (асоціація) вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; економічний, валютний та політичний союзи. Міжнародні економічні організації,

як найважливіші форми багатостороннього співробітництва між державами.

Тема 6. Карти народонаселення

Економічна карта світу. Соціально-економічні основи країнознавчих досліджень. Багатополісність сучасної економічної карти світу. Критерії та система показників, що покладені в основу соціально-економічної типології країн світу. Сучасна економіко-географічна регіоналізація країн світу. Характеристика окремих регіонів та субрегіонів світу.

Демографічна карта світу. Країнознавчі аспекти народонаселення та демографії.

Етнолінгвістична карта світу.

Релігійна карта світу. Місце релігії та церкви у сучасному суспільному житті. Їхня роль у пізнанні країни. Рівень релігійності населення країни. Релігійно-конфесійний склад населення та його динаміка. Традиційні та нові релігії і конфесії.

Історичні та політичні аспекти сучасних релігійних відносин. Релігія і міжнаціональні відносини. Релігія і політичне життя.

Модуль II. Соціально-політична та країнознавча характеристика країн Європи

Тема 7. Країни Північної та Західної Європи. Географічні дані: територія, населення, густота населення, столиця, найбільші міста. Історичні дані.

Політична система у Скандинавських країнах: поняття, елементи (суб'єкти

політики, політичні норми та принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура).

Політична система Великобританії: поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура).

Політична система Швейцарії: поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура).

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Тема 8. Характеристика ключових країн Південної та Південно-Східної Європи.

Географічні дані: територія, населення, густота населення, столиця, найбільші міста. Історичні дані.

Форма держави. Глава держави, його повноваження. Законодавча влада.

Виконавча влада.

Політична система Італії: поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура).

Політична система Сербії: поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура).

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Тема 9. Країни Центральної та Східної Європи. Географічні дані: територія, населення, густина населення, столиця, найбільші міста. Історичні дані.

Форма держави. Глава держави, його повноваження. Законодавча влада. Виконавча влада.

Політична система Польщі: поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура).

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Модуль III. Соціально-політична та країнознавча характеристика країн Азії, Австралії та Океанії

Тема 10. Центральна Азія і Росія.

Географічні дані: територія, населення, густина населення, столиця, найбільші міста. Історичні дані.

Форма держави. Глава держави, його повноваження. Законодавча влада. Виконавча влада. Країни Центральної Азії: Узбекистан; країни Південної Азії: Індія.

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Тема 11. Характеристика країн Західної та Південної Азії.

Географічні дані: територія, населення, густина населення, столиця, найбільші міста. Країни Південно-Західної Азії: Іран, Ірак.

Політична система країн Азії: поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та принципи, політичні відносини з внутрішні та міжнародні,

політична ідеологія та культура). Загальна характеристика економічної, соціальної та правової систем.

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Тема 12. Країни Південно-Східної та Східної Азії.

Географічні дані: територія, населення, густота населення, столиця, найбільші міста.

Фізико-географічні дані. Історичні дані.

Форма держави. Глава держави, його повноваження. Законодавча влада. Виконавча влада. Країни Східної Азії: Китай, Японія; країни Південно-Східної Азії: Індонезія): форма правління – республіка або монархія, форма державного устрою – унітарна держава або федерація, політичний режим – демократичний або авторитарний.

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Тема 13. Характеристика Австралії та Океанії як регіону світу.

Форма держав Австралії та Нової Зеландії: форма правління – республіка або монархія, форма державного устрою – унітарна держава або федерація, політичний режим – демократичний або авторитарний.

Політична система країн Австралії та Нової Зеландії: поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура).

Океанія. Маршаллові Острови.

Загальна характеристика економічної, соціальної та правової систем.

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Модуль IV. Соціально-політична, країнознавча характеристика країн Африки та американського континенту

Тема 14. Країни Північної, Центральної та Західної Африки.

Фізико-географічні дані. Історичні дані.

Географічні дані: територія, населення, густота населення, столиця, найбільші міста. Країни Північної Африки: Єгипет; країни Західної Африки: Нігерія; країни Центральної Африки: Демократична Республіка Конго. Форма правління – республіка або монархія, форма державного устрою – унітарна

держава або федерація, політичний режим – демократичний або авторитарний.

Політична система країн Африки: поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура). Загальна характеристика економічної, соціальної та правової систем.

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Тема 15. Регіональна характеристика країн Південної та Східної Африки.

Географічні дані: територія, населення, густина населення, столиця, найбільші міста. Історичні дані.

Країни Східної Африки: Кенія; країни Південної Африки: Південно-Африканська Республіка): форма правління – республіка або монархія, форма державного устрою – унітарна держава або федерація, політичний режим – демократичний або авторитарний.

Політична система країн Африки: поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура). Загальна характеристика економічної, соціальної та правової систем.

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Тема 16. Основні характеристики країн Південної Америки.

Географічні дані: територія, населення, густина населення, столиця, найбільші міста. Історичні дані.

Форма держав Південної Америки: Бразилія, Аргентина, Чилі): форма правління – республіка або монархія, форма державного устрою – унітарна держава або федерація, політичний режим – демократичний або авторитарний.

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Тема 17. Країни Північної Америки.

Географічні дані: територія, населення, густина населення, столиця, найбільші міста. Історичні дані.

Політична система країн Північної Америки (Сполучені Штати Америки, Канада, Мексика) поняття, елементи (суб'єкти політики, політичні норми та

принципи, політичні відносини внутрішні та міжнародні, політична ідеологія та культура). Загальна характеристика економічної, соціальної та правової систем.

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

Тема 18. Регіональна характеристика країн Центральної Америки.

Географічні дані: територія, населення, густина населення, столиця, найбільші міста. Історичні дані.

Форма держав Центральної Америки: (Куба) форма правління – республіка або монархія, форма державного устрою – унітарна держава або федерація, політичний режим – демократичний або авторитарний.

Інші дані: грошова одиниця, офіційна мова, релігія, господарство, земельні ресурси, найважливіші рослинні культури, тваринництво, корисні копалини, переробна промисловість, шляхи сполучення, торгівля – експорт, імпорт, найважливіші партнери.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Проведення семінарських занять спрямоване на поглиблене вивчення та засвоєння найскладніших і найважливіших тем навчальної дисципліни “Країнознавства”. Цей вид роботи сприяє закріпленню матеріалу лекційного курсу, забезпечує набуття студентом певних навичок формулювання і висловлювання своїх думок під час обговорення питань теми. При підготовці до занять студенти повинні самостійно опрацьовувати джерела, звертаючись до нових підручників з країнознавства. На кожному семінарському занятті слід бути активним, у дискусії уміти відстоювати свою позицію. Це враховується при визначенні підсумкової оцінки. З усіх питань семінарських занять студенти зможуть знайти матеріал до конкретних тем у рекомендованій літературі.

Тема 1.

Вступ. Країнознавство як наука. Основні аспекти характеристики країни.

Методологічні основи країнознавства (2 год)

План

1. Предмет, методи і завдання країнознавства. Функції країнознавства. Принципи країнознавства.
2. Основні періоди становлення та розвитку країнознавства. Розмаїтість підходів до країнознавства.
3. Класифікація і типологія країн світу. Сучасні типологічні схеми країн світу
4. Регіоналізація країн світу.

Література

1. Барыгин И. Н. Международное регионоведение: теория и практика / И. Н. Барыгин. – С.Пб., 2009.
  2. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
  3. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
  4. Масляк П. О Країнознавство: підруч./ П. О. Масляк. – К., 2008 Масляк П. О. Економічна і соціальна географія світу / П. О.Масляк, І. І. Дахно. – К.: Вежа, 2004.
- Масляк Я. О. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу / Я.
5. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
  6. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
  7. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 2. Політична карта світу, етапи формування та основні об'єкти (2 год)

План

1. Античні держави світу, їх державний устрій і міждержавні відносини. Країни Стародавнього Сходу.
2. Політична карта світу, державний устрій, внутрішня і зовнішня політика держав епохи феодалізму.
3. Епоха колоніалізму, формування великих світових колоніальних імперій.
4. Перша світова війна, її причини. Політична карта світу після Першої світової війни.
5. Друга світова війна. Політична карта світу після Другої світової війни. Крах епохи колоніалізму.
6. Холодна війна, її причини, вплив на світові політичні процеси. Крах світової соціалістичної системи.
7. Новий світовий порядок кінця ХХст- поч. ХХІ ст.

Література

1. Бабурин С. Н. Мир империй: Территория государства и мировой порядок / С. Н. Бабурин. – Спб.: Изд-во Р. Асланова “Юрид. центр Пресс”, 2005.
2. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
3. Кисинджер Г. Дипломатія / Г. Кисинджер: пер. с англ. – М.: Ладомир, 1997. Максаковский В. П. Историческая география мира: учеб. пособ. для вузов. / В. П. Максаковский. – М., 1999.
4. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
5. Мартиненко А. К. Міжнародні відносини (1945 – 1975) / А. К. Мартиненко. – К., 2007.
6. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
7. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
8. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 3. Природні умови та природно-ресурсний потенціал країни (2 год)

План

1. Поняття про природні умови та природні ресурси. Оцінка природних факторів у країнознавстві.
2. Покомпонентна характеристика природних факторів у країнознавстві.
3. Вплив природних факторів на життя и господарську діяльність людини.
4. Ступінь та характер освоєння природи.

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.

4. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
5. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму: Навчальний посібник/ За заг. ред О.О. Любіцевої. К.: Альтернатива, 2008. – 436 с.
6. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 4. Соціально-економічні основи країнознавчих досліджень. (2 год)

План

1. Системна сутність та різноманітність визначень поняття “світове господарство”. Компоненти світового господарства.
2. Стадії та циклічність розвитку світового господарства. Інформаційно-технічна революція. Інтернаціоналізація світового господарства.
3. Множина структур світогосподарської системи.
4. Світова економіка та національне господарство та їх галузева структура. Основні показники економічного розвитку країни.
5. Людський розвиток. Індекс людського розвитку. Стан та способи підвищення людського розвитку в Україні.

Регіональна політика країни (за вибором студента).

Література

1. Безуглий В. В. Регіональна економічна та соціальна географія світу : навч. посіб. / В. В. Безуглий, С. В. Козинець. – К., 2007.
2. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
3. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
4. Масляк П. О. Економічна і соціальна географія світу / П. О. Масляк, І. І. Дахно. – К.: Вежа, 2004.
5. Румянцев А. Л. Міжнародна торгівля / А. Л. Румянцев, А. І. Башинська, І. М. Корнілова, Ю. О. Коваленко. – К.: ЦНЛ, 2004. Світова економіка. – К.: Либідь, 2001. Світова економіка / за ред. А. С. Филипенка. – К., 2007.
6. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
7. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.

8. Ушакова Н.Г. Соціально-економічні типи країн: Навчальний посібник/ Н.Г. Ушакова. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 304 с.
9. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 5. Демографічні особливості країнознавчих досліджень.

План

1. Методика вивчення населення країни. Зайнятість населення. Статеві-віковий склад населення.
2. Методика вивчення народів. Расовий, етнічний, мовний, релігійний склад населення.
3. Розселення населення. Поняття та види.
4. Методи дослідження мережі розселення країни. Міграції. Діаспора.
5. Методи аналізу територіальної організації систем розселення країни. Урбанізація.

Опорний каркас розселення країни (за вибором студента).

Література

1. Бебик В. М. Сучасна глобалістика : провідні концепції і модерна практика / В. М. Бебик, С. О. Шергін, Л. О. Дегтярьова. – К.: Ун-т “Україна”, 2006.
2. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
3. Економічна і соціальна географія світу. –К., 2006. Лаппо Т.М. Географія городов / Т. М. Лаппо. – М., 1997.
4. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
5. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
6. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
7. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 6. Політична система як об'єкт країнознавчих досліджень.

(2 год)

План

1. Цивілізація як категорія аналізу розвитку людства. Історія розвитку світових цивілізацій. Порівняльний аналіз світових цивілізацій.
2. Поняття “політична система ” її функціонально-компонентний склад.
3. Концептуальна сутність глобалізації . Світосистемний ефект глобалізації.

Література

1. Бебик В. М. Сучасна глобалістика : провідні концепції і модерна практика / В. М. Бебик, С. О. Шергін, Л. О. Дегтярьова. – К.: Ун-т “Україна”, 2006.
2. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
3. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
4. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
5. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
6. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 7. Геопростір і територія. Географічне та геополітичне положення країни (4 год)

План

1. Простір і територія в країнознавстві.
2. Територія країни і держави. Формування території держави. Внутрішній поділ країн.
3. Поняття, методологічні основи вивчення і властивості географічного та геополітичного положення країни.
4. Різновиди країнознавчих підходів. Класична схема країнознавчого аналізу.
5. Концептуальні напрямки країнознавчого аналізу.

Приклад напрямків країнознавчого аналізу.

Географічне положення та адміністративно-територіальний поділ. Особливості історичного розвитку. Демографічна характеристика. Природно-

ресурсний потенціал країни. Державний лад країни. Провідні політичні партії. Правове регулювання створення та діяльності суб'єктів господарювання. Основні риси цивільного права. Правове регулювання оподаткування. Митна політика. Основні галузі господарства. Сфера послуг. Зовнішня політика. Членство в міжнародних організаціях.

Література

1. Бебик В. М. Сучасна глобалістика : провідні концепції і модерна практика / В. М. Бебик, С. О. Шергін, Л. О. Дегтярьова. – К.: Ун-т “Україна”, 2006.
2. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
3. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
4. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
5. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
6. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 8. Характеристика країн Центральної та Східної Європи. (2 год)

План

1. Політико- та економіко-географічна характеристика країн Центральної та Східної Європи. Їх країнознавча характеристика.
2. Загальні відомості про регіон. Склад території. Державний устрій країн. Особливості історичного розвитку країн субрегіону. Зміни на політичній карті субрегіону наприкінці ХХ століття.
3. Природно-ресурсний потенціал. Населення: етнічний та національний склад, віросповідання; демографічні особливості, розміщення населення, трудові ресурси.
4. Особливості економічного розвитку та характерні риси господарства країн субрегіону. Культурна спадщина.
5. Зовнішні економічні зв'язки держав Центральної та Східної Європи з іншими державами Європи та світу. Зв'язки з Україною.

Східна Європа: Білорусь (Мінськ), Україна (Київ), Польща (Варшава), Чехія (Прага), Словаччина (Братислава), Болгарія (Софія), Молдова (Кишинів), Угорщина (Будапешт), Румунія (Бухарест).

Центральна Європа: Балтійські країни, Південні слов'яни та Албанія, Східні слов'яни та Румунія, Угорщина, Молдова.

Частково в Європі: Росія, Туреччина, Казахстан, Грузія, Азербайджан.

Поглиблене опрацювання!

1. Польща як найбільш розвинена країна регіону. Загальні відомості про країну. Політичний устрій. Особливості історичного розвитку. Оцінка природно-ресурсного потенціалу. Населення країни. Сучасний стан економіки. Невиробнича сфера країни. Культурна спадщина. Пріоритети зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності. Відносини з Україною.

2. Країни СНД європейського регіону: порівняльна країнознавча характеристика Білорусі та Молдови

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Голіков А.П. Економіка України: Навчальний посібник / А. П. Голіков, Н. А. Казакова, О. А. Шуба. – К.: Знання, 2009. – 286 с.
3. Дорошко М.С. Країнознавство. Країни СНД та Балтії: Навч. посібник / М.С.Дорошко. – Чернівці: Книги-XXI, 2008. – 308 с.
4. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
5. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
6. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
7. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 9. Характеристика ключових країн Південної та Південно-Східної Європи. (2 год)

План

1. Загальні відомості про регіон. Склад території. Державний устрій країн.
2. Особливості історичного розвитку країн субрегіону. Зміни на політичній карті субрегіону наприкінці ХХ століття.
3. Забезпеченість природними ресурсами. Населення: етнічний та національний склад, віросповідання; демографічні особливості, розміщення населення, урбанізація, трудові ресурси. Загальна характеристика економіки та основні риси господарства країн субрегіону. Культурна спадщина.

4. Зовнішні економічні зв'язки держав Південної та Південно-Східної Європи з іншими державами Європи та світу. Зв'язки з Україною.

Південна Європа:

Португалія (Лісабон), Іспанія (Мадрид), Андорра (Андорра-ла-Велья) (можуть відносити до Західної), Монако (Монако) (можуть відносити до Західної), Італія (Рим), Ватикан (Ватикан), Сан-Марино (Сан-Марино), Греція (Афіни), Мальта (Валетта), Кіпр (Нікосія).

Південно-Східна Європа:

Албанія (Тірана), Боснія і Герцеговина (Сараєво), Македонія (Скоп'є), Сербія (Белград), Словенія (Любляна), Хорватія (Загреб), Чорногорія (Подгоріца).

Поглиблене опрацювання!

Італія як країна «великої вісімки». Загальні відомості про країну. Політичний устрій. Особливості історичного розвитку. Оцінка природно-ресурсного потенціалу. Населення країни. Сучасний стан економіки. Провідні галузі господарства. Невиробнича сфера країни. Соціальні проблеми країни. Туризм як одна з провідних галузей економіки країни. Культурна спадщина. Регіональні відмінності. Пріоритети зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності. Відносини з Україною.

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
4. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
5. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 10. Основні країни Північної та Західної Європи. (2 год)

План

1. Загальні відомості про регіон. Склад території. Державний устрій країн.
2. Особливості історичного розвитку країн субрегіону. Зміни на політичній карті субрегіону наприкінці ХХ століття.

3. Забезпеченість природними ресурсами. Населення: етнічний та національний склад, віросповідання; демографічні особливості, розміщення населення, урбанізація, трудові ресурси. Загальна характеристика економіки та основні риси господарства країн субрегіону. Культурна спадщина.

4. Зовнішні економічні зв'язки держав Південної та Південно-Східної Європи з іншими державами Європи та світу. Зв'язки з Україною.

Північна Європа: Велика Британія (Лондон) (можуть відносити до Західної), Ірландія (Дублін).

Скандинавські країни: Данія (Копенгаген), Ісландія (Рейк'явік), Норвегія (Осло), Фінляндія (Гельсінкі), Швеція (Стокгольм).

Балтійські країни: Латвія (Рига), Литва (Вільнюс), Естонія (Таллінн).

Західна Європа: Австрія (Відень), Бельгія (Брюссель), Німеччина (Берлін), Ліхтенштейн (Вадуц), Люксембург (Люксембург), Нідерланди (Амстердам), Франція (Париж), Швейцарія (Берн).

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Європейський Союз: вчора, сьогодні, завтра: навчальний посібник/ упоряд. Ю. І. Макар [та інші]. – Чернівці: Рута, 2008. – 224 с.
3. Копійка В.В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: Навчальний посібник/ В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко. – К.: ВД «Ін Юре», 2001. – 448 с.
4. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
5. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
6. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
7. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 11. Держави- карлики(2 год)

План

1. Загальні відомості про регіон. Склад території. Державний устрій країн.
2. Особливості історичного розвитку країн. Зміни на політичній карті наприкінці ХХ століття.
3. Забезпеченість природними ресурсами. Населення: етнічний та національний склад, віросповідання; демографічні особливості, розміщення населення, урбанізація, трудові ресурси. Загальна характеристика економіки та основні риси господарства країн. Культурна спадщина.
4. Зовнішні економічні зв'язки держав з державами світу.

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента).

Ліхтенштейн (Вадуц), Андорра (Андорра-ла-Велья), Монако (Монако), Ватикан (Ватикан), Сан-Марино (Сан-Марино)

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
4. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
5. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 12. Загальна характеристика Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Центральна Азія. (2 год)

План

1. Загальні відомості про макрорегіон. Політична карта Азії.
2. Основні субрегіони, чинники їх виділення: Південно-Західна, Західна, Південна, Південно-Східна, Східна, Центральна і Північна Азія. Типологія країн. Політичний устрій.
3. Загальний політико- та економіко-географічний огляд Азії: природні умови та природно-ресурсний потенціал, населення, загальний історичний огляд, політична ситуація, інтеграційні об'єднання, соціально-економіко-географічний огляд території. Культурна спадщина.
4. Центральна Азія.

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента)

Країни Закавказзя

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії: Навчальний посібник/ П.М. Ігнат'єв. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 424 с.
3. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
4. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
5. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
6. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 13. Характеристика країн Західної та Південної Азії. (2 год)

План

1. Загальні відомості про країни субрегіону. Склад території. Державний устрій країн. Особливості історичного розвитку.
2. Зміни на політичній карті субрегіону протягом ХХ століття. Природно-ресурсний потенціал.
3. Населення: етнічний та національний склад, віросповідання; демографічні особливості, розміщення населення, урбанізація, трудові ресурси.
4. Основні характерні риси економіки країн субрегіону. Індустрія туризму. Культурна спадщина регіону.
5. Зони нестабільності в регіоні. Політичні суперечки та конфлікти. Зовнішні економічні зв'язки з країнами світу. Інтеграційні угруповання.

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента).

Індія, Пакистан.

1. Загальні відомості про Туреччину. Політичний устрій. Особливості історичного розвитку. Оцінка природно-ресурсного потенціалу. Населення країни. Сучасний стан економіки. Провідні галузі господарства. Соціальна сфера. Культурна спадщина.

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії: Навчальний посібник/ П.М. Ігнат'єв. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 424 с.
3. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
4. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
5. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
6. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 14. Країнознавчий огляд Східної Азії. (2 год)

План

1. Загальні відомості про країни. Склад території. Державний устрій країн.
2. Особливості історичного розвитку. Природно-ресурсний потенціал.
3. Населення: етнічний та національний склад, віросповідання; демографічні особливості, розміщення населення, урбанізація, трудові ресурси.
4. Загальна характеристика економіки та основні характерні риси господарств країн субрегіону. Різноманітність моделей соціально-економічного розвитку.
5. Культурна спадщина регіону.
6. Зовнішні економічні зв'язки держав Східної Азії з іншими державами світу. Інтеграційні угруповання.

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента).

Китай, Японія, Малайзія

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії: Навчальний посібник/ П.М. Ігнат'єв. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 424 с.
3. Країнознавство: нариси з історії Китаю: Навч. Посібник / за ред А.В.Пасько. – К.: КиМУ, 2005. – 148 с.
4. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.

5. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
6. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
7. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 15. Австралія та Океанія як регіон світу. (2 год)

План

1. Австралійський Союз: політико- та економіко-географічна характеристика. Австралія. Загальні відомості про країну. Політичний устрій. Відкриття Австралії європейцями. Особливості історичного розвитку. Оцінка природно-ресурсного потенціалу.
2. Характеристика населення регіону.
3. Економічний розвиток країни на сучасному етапі. Зовнішньоекономічна діяльність. Соціальна сфера. Пріоритети зовнішньої політики.
4. Міжнародні економічні зв'язки з країнами світу та з Україною.

Країнознавчий огляд Океанії

Загальні відомості про країни Меланезії, Полінезії, Мікронезії. Склад території. Політична карта. Населення.

Роль країн Океанії в світі. Природно-ресурсний потенціал. Характер і структура господарства. Соціальні та економічні проблеми країн Океанії.

Країнознавчий огляд Нової Зеландії (за типовим планом).

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
4. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
5. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 16. Регіональна характеристика країн Північної Америки. (2 год)

План

1. Загальна політико- та економіко-географічна характеристика Америки. Загальні відомості про макрорегіон. Склад території. Політична карта. Типологія країн. Особливості історичного формування макрорегіону.
2. Населення регіону. Розмаїття етнонаціонального складу. Віросповідання. Місце регіону в міжнародному поділі праці. Регіональні міжнародні організації.
3. Північна Америка. Загальні відомості про регіон. Склад території. Сучасна політична карта. Історія формування мезорегіону. Характеристика населення мезорегіону.
4. Господарська оцінка природно-ресурсного потенціалу. Особливості економічного розвитку мезорегіону. Основні галузі господарства. Місце в міжнародному географічному поділі праці. Соціальна сфера.
5. Культурна спадщина ЮНЕСКО. Місце регіону в світі. Зовнішньоекономічна діяльність. Інтеграційні угруповання.

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента).

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Історія Сполучених Штатів: Нарис/ За ред. Г. Синкотта. – К.: Інформаційне агенство Сполучених Штатів, 2004. – 406 с.
3. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
4. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
5. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
6. Тіндалл, Джордж Бравн. Історія Америки/ Д. Б. Тіндалл, Д. Е. Шай; Пер. з англ. Л.Притула, Г.Сташків, О.Щур. – Львів: Літопис, 2010. – 904 с.
7. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 17. Регіональна характеристика країн Південної Америки. (2 год)

План

1. Загальні відомості про регіон. Склад території. Типологія країн.
2. Сучасна політична карта. Історія формування мезорегіону.

3. Цивілізації доколумбової епохи: майя, ацтеки, інки. Населення регіону: розмаїття етнопонаціонального складу; демографічні особливості, розміщення населення, урбанізація, трудові ресурси.
4. Господарська оцінка природно-ресурсного потенціалу. Особливості економічного розвитку мезорегіону. Залежність розвитку економіки країн регіону від іноземних монополій. Основні галузі господарства. Місце в міжнародному географічному поділі праці.
5. Соціальна сфера.
6. Культурна спадщина ЮНЕСКО.
7. Соціальні проблеми регіону. Зони конфліктів та політичної нестабільності. Проблеми боротьби з тероризмом та наркомафією.
8. Розвиток інтеграційних процесів у Латинській Америці.

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента).

Аргентина, Бразилія, Чилі

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
4. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
5. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму: Навчальний посібник/ За заг. ред О.О. Любіцевої. К.: Альтернатива, 2008. – 436 с.
6. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 18. Регіональна характеристика країн Центральної Америки. (2 год)

План

1. Загальні відомості про регіон. Склад території. Типологія країн. Сучасна політична карта. Історія формування мезорегіону.
2. Населення регіону: розмаїття етнопонаціонального складу; демографічні особливості, розміщення населення, урбанізація, трудові ресурси.
3. Господарська оцінка природно-ресурсного потенціалу. Особливості економічного розвитку мезорегіону. Залежність розвитку економіки країн регіону від іноземних монополій. Основні галузі господарства.
4. Соціальна сфера.

5. Культурна спадщина ЮНЕСКО.
6. Соціальні проблеми регіону. Зони конфліктів та політичної нестабільності. Проблеми боротьби з тероризмом та наркомафією.

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента).

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
4. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
5. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму: Навчальний посібник/ За заг. ред О.О. Любіцевої. К.: Альтернатива, 2008. – 436 с.
6. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 19. Країни Північної та Західної Африки. (2 год)

План

1. Загальні відомості. Склад території. Державний устрій країн. Особливості історичного розвитку країн. Оцінка природно-ресурсного потенціалу.
2. Характеристика населення: основні параметри. Економічний розвиток країн субрегіону.
3. Індустрія туризму. Культурна спадщина.
4. Зовнішні економічні та політичні зв'язки держав Південної Африки з іншими державами світу. Зв'язки з Україною.

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента).

Єгипет. Місце країни на Близькому Сході та в світі. Загальні відомості про країну. Історія формування території держави. Особливості населення. Оцінка природно-ресурсного потенціалу. Галузева структура економіки. Туризм як одна з пріоритетних галузей розвитку економіки країни. Соціальна сфера. Культурна спадщина.

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
4. Сергійчук І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918-кінець ХХ ст.): Навчальний посібник/ І.М. Сергійчук. – Суми: Університетська книга, 2003. – 288 с.
5. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
6. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 20. Регіональна характеристика країн Південної та Східної Африки. (2 год)

План

1. Загальні відомості. Склад території. Державний устрій країн. Особливості історичного розвитку країн. Оцінка природно-ресурсного потенціалу.
2. Характеристика населення: основні параметри. Економічний розвиток країн субрегіону.
3. Індустрія туризму. Культурна спадщина.
4. Зовнішні економічні та політичні зв'язки держав Південної Африки з іншими державами світу. Зв'язки з Україною.

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента).

Південно-Африканська Республіка. Загальні відомості про країну. Політичний устрій. Місце країни на африканському континенті та в світі. Історія формування держави. Боротьба з політикою расизму. Особливості формування населення. Демографічна ситуація в країні та її наслідки. Оцінка природно-ресурсного потенціалу. Динаміка економічного розвитку на сучасному етапі. Міжнародний туризм. Соціальна сфера.

Пріоритети зовнішньої політики. Міжнародні економічні зв'язки з країнами світу. Відносини з Україною

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
4. Сергійчук І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918-кінець ХХ ст.): Навчальний посібник/ І.М. Сергійчук. – Суми: Університетська книга, 2003. – 288 с.
5. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
6. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Тема 21. Порівняльна країнознавча характеристика країн (2 год)

План

1. Порівняння та класифікація як методи країнознавчих досліджень.
2. Індекс людського розвитку та його вимірювання.
3. Стан людського розвитку в Україні.
4. Класифікація країн за формою державного правління.
5. Класифікація країн за державно-територіальним устроєм.
6. Стан свободи у світі (індекси «Freedom House», свободи преси, сприйняття корупції).

Країнознавча характеристика країни (за вибором студента).

Країни Центральної Африки та Центральної Америки

1. Географічне положення та адміністративно-територіальний поділ. Особливості історичного розвитку.
2. Демографічна характеристика.
3. Природно-ресурсний потенціал країни. Екологічні проблеми.
4. Державний лад країни: а) глава держави, його повноваження; б) законодавча влада, склад, порядок формування та повноваження парламенту; в) виконавча влада, порядок формування, функції; г) система судоустрою; д) провідні політичні партії; е) місцеве самоврядування.
5. Правове регулювання створення та діяльності суб'єктів господарювання. Основні риси цивільного права.
6. Правове регулювання оподаткування. Митна політика.
7. Основні галузі господарства Австралії.
8. Зовнішня політика. Членство в міжнародних організаціях.

Література

1. Географія. Практичний довідник / О.Є. Шматько, А.М. Байназаров, О.В. Яковчук, М.Ю. Височин. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010. – 426 с.
2. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика: підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Сахаров В.Є. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку зв'язки з Україною, офіційні контакти): навч. посіб. / Д.Г. Кучеренко, О.В. Мартинюк, В.Є. Сахаров. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.
4. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н.В. Антонюк, М.П. Мальська, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
5. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА (ЗАВДАННЯ)

Відповідно до вимог “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” індивідуальна робота студентів з країнознавства може включати: участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи) з країнознавства, студентських конференціях, конкурсах; написання рефератів та їх презентацію; анотацію прочитаної додаткової літератури; бібліографічний опис літератури; переклад іноземних текстів встановлених обсягів та інші форми роботи.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється на альтернативній основі згідно з особистими інтересами за попереднім узгодженням з викладачем.

Організація індивідуальної роботи студентів, контроль за виконанням, оцінювання її результатів покладено на викладача, який проводить семінарські заняття в академічній групі. За індивідуальну роботу студент має можливість отримати від 0 до 10 балів.

Теоретична частина індивідуальної роботи (І семестр) та практична частина (ІІ семестр) оцінюються викладачем від 0 до 5 балів кожна.

У разі виконання студентом індивідуальної роботи з написання рефератів при їх оцінюванні беруться до уваги наступні критерії: а) посилення на новітні монографічні роботи і статті, розміщені у наукових виданнях; б) використання іноземної літератури з досліджуваних питань; в) повнота і ґрунтовність відповідей на запитання по темі роботи; г) відображення сучасних наукових концепцій і поглядів; г) наявність розгорнутого плану; д) належне оформлення; е) наявність ілюстрацій; е) змістовні висновки.

Написання аналітичної роботи – це письмова робота, в якій у стислій формі на основі опрацювання наукової літератури автор дає інтерпретацію

найважливішій конкретній проблемі чи її окремим аспектам. Підготовка здійснюється за однією з тем, які додаються окремо. При підготовці студент використовує як основну літературу, так і додаткову. Вона має орієнтовно таку структуру: вступ, основна частина (що включає розділи і підрозділи), висновки, список використаних джерел і літератури. Загальний обсяг – 15 др. арк.

Теми індивідуальних завдань:

- ФРН: країнознавча характеристика
- Франція: країнознавча характеристика
- Велика Британія: країнознавча характеристика
- Країнознавча характеристика Польщі
- Порівняльна країнознавча характеристика Білорусі та Молдови
- Країнознавча характеристика Туреччини
- Країнознавча характеристика Індії
- Країнознавча характеристика Китаю
- Країнознавча характеристика Японії
- Країнознавча характеристика країн Закавказзя
- Країнознавча характеристика Єгипту
- Країнознавча характеристика Південно-Африканської Республіки
- Країнознавча характеристика США
- Країнознавча характеристика Канади
- Країнознавча характеристика Мексики
- Країнознавча характеристика Бразилії
- Країнознавча характеристика Аргентини
- Порівняльна країнознавча характеристика Чилі та Венесуели
- Країнознавча характеристика Австралії
- Порівняльна країнознавча характеристика країн Меланезії, Полінезії, Мікронезії.

ТЕМИ ТВОРЧИХ РОБІТ

1. Соціально-економічна характеристика та політична палітра Києва.
2. Конспект екскурсії по Одесі
3. Середньовічний Львів (опис екскурсії).
4. Києво-Печерська лавра (опис екскурсії).
5. Соціально-економічна характеристика та політична палітра Санкт-Петербурга.
6. Конспект екскурсії по Ермітажу.
7. Соціально-економічна характеристика та політична палітра Стамбула.
8. Соціально-економічна характеристика та політична палітра Токіо.

9. Конспект екскурсії по Китайській стіні.
10. Соціально-економічна характеристика та політична палітра Каїру.
11. Екскурсія до Тбілісі і Мцхета.
12. Екскурсія до Єревана і Ечміадзина.
13. Історичними місцями Середньої Азії (Самарканд, Бухара).
14. Екскурсія по Лондону (опис).
15. Британський національний музей (екскурсія).
16. Екскурсія по Парижу.
17. Багатства Лувра (опис екскурсії).
18. Дрезденська картинна галерея (історія створення та опис екскурсії).
19. Екскурсія по Риму.
20. Венеціанські дива (опис екскурсії).
21. Ватиканський палац і Собор Св. Петра.
22. Флорентійські палаци (проведення екскурсії).
23. Іспанська корида.
24. Музей Прадо в Мадриді.
25. Канарські острови (екскурсія).
26. Екскурсія по Амстердаму.
27. Мандрівка Бельгією.
28. Історичні пам'ятки Відня.
29. Мандрівка Женевським озером.
- 150
30. Мандрівка Фінляндією.
31. По країні льоду і гейзерів (екскурсія).
32. Екскурсія Стокгольмом.
33. Екскурсія до Копенгагена.
34. Норвезькими фіордами (екскурсія).
35. Греція – колыска європейської цивілізації (екскурсія до пам'яток Стародавньої Еллади).
36. Соціально-економічна характеристика та політична палітра Сербії.
37. Мандрівка узбережжям Далмації.
38. Курортні місця Болгарії (опис екскурсії).
39. Карлові Вари – всесвітньовідомий курорт.
40. Соціально-економічна характеристика та культурні осередки Бухареста.
41. Олімпія – колыска Олімпіад.
42. Середньовічна праця.
43. Екскурсія по Кракову.
44. Музеї Варшави.
45. Екскурсія по Будапешту.
46. На курортах Балатона.
47. Мальта – один із центрів світового туризму.
48. Екскурсія до Ліхтенштейну.

49. Князівство Монако – центр світового агробізнесу.

50. Екскурсія Андоррою.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Назвіть та дайте коротку характеристику найбільших історико-географічних регіонів світу.

2. Політична карта світу, етапи формування та основні об'єкти .

3. Природні умови та природно-ресурсний потенціал країн світу.

4. Соціально-економічні основи країнознавчих досліджень.

5. Демографічні особливості країнознавчих досліджень.

6. Політична система як об'єкт країнознавчих досліджень.

7. Типологія, класифікація та регіональний поділ країн світу.

8. Глобальні цивілізаційні структури і цивілізаційний підхід.

9. Дайте характеристику природно-ресурсного потенціалу Росії та його впливу на економіку і політику країн Європи.

10. Дайте загальну характеристику державного устрою та політичного режиму Росії.

11. Доведіть, що Україна має вигідне географічне положення в Європі та потужний економічний потенціал.

12. Визначте основні етапи української державності.

13. Дайте соціально-економічну характеристику Вашого рідного міста.

14. Схарактеризуйте основні природничо-історичні регіони України.

16. Дайте характеристику головних галузей господарства України.

17. Зазначте 10 найбільш видатних туристичних об'єктів України, дайте характеристику одного з них.

18. Покажіть суть і значення чорнобильської проблеми для України.

19. Змалюйте релігійну та демографічну ситуацію в Україні.

20. Змалюйте політичну палітру сьогодення України.

21. Доведіть або спростуйте тезу про недемократичність сучасного політичного режиму в Білорусі.

22. Охарактеризуйте суть і значення придністровської проблеми у Молдові.

23. Висвітліть природно-ресурсний потенціал країн Закавказзя.

24. Дайте характеристику туристичних об'єктів країн Закавказзя.

25. З'ясуйте причини гострих соціально-економічних, етнічних та політичних конфліктів у країнах Закавказзя.

26. Змалюйте природно-ресурсний потенціал Казахстану та країн Середньої Азії.

27. Визначте причини та суть авторитарних режимів у Казахстані та країнах Середньої Азії.

28. Охарактеризуйте основні напрямки розвитку господарства у Казахстані та країнах Середньої Азії.

29. Змалюйте туристичні об'єкти Самарканда і Бухари.

30. Назвіть основні події в історії Великої Британії XVII - XX ст.

31. Вкажіть на особливості політичного устрою Великої Британії.

32. Дайте характеристику господарства Великої Британії.

33. Назвіть основні події в історії Франції ХУІІІ - початку ХХІ ст.
34. Охарактеризуйте політичний устрій Франції та її зовнішньополітичні пріоритети.
35. Назвіть основні туристичні об'єкти Великої Британії та Франції.
36. Доведіть, що Німеччина сьогодні є провідною індустриальною державою Європи і світу.
37. Покажіть, чому саме Німеччина стала призвідцем двох світових воєн у ХХ ст.
38. Визначте зовнішньоекономічні зв'язки країн Європейського Союзу.
39. Визначте основні віхи багатовікової історії Італії.
40. Розкрийте світове значення італійської культури. Назвіть не менше 10 її визначних представників.
41. З'ясуйте причини приходу фашистів до влади у Німеччині та Італії.
42. Охарактеризуйте всесвітньовідомі туристичні об'єкти Італії.
43. Доведіть своєрідність політичного устрою та культури Ватикану.
44. Порівняйте природно-ресурсний потенціал, економіку та політику Іспанії й Португалії. Знайдіть спільне та відмінне.
45. Покажіть процес формування Іспанської та Португальської колоніальних імперій.
46. Охарактеризуйте господарство та сферу послуг країн Бенілюксу.
47. Дайте характеристику природно-ресурсного потенціалу та туристичних об'єктів Австрії та Швейцарії.
48. Розкрийте основні етапи історичного розвитку Австрії.
49. Покажіть спортивні досягнення країн Західної Європи.
50. Охарактеризуйте територію, географічне положення та політичний устрій скандинавських країн.
51. Дайте аналіз процесів євроінтеграції.
52. Розкрийте внесок Греції у світову культуру. Чому Грецію ми вважаємо колыскою європейської цивілізації?
53. Змалюйте політичну ситуацію в країнах колишньої Югославії.
54. Назвіть основні галузі господарства Чехії та Словаччини.
55. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Румунії та Болгарії.
56. Проаналізуйте основні етапи історичного розвитку Польщі та Угорщини.
57. Дайте характеристику зовнішньополітичних пріоритетів країн Балтії.
58. Змалюйте природно-ресурсний потенціал країн Азії.
59. Поділіть Азію на історико-географічні регіони та коротко схарактеризуйте їх.
60. Дайте характеристику азіатських цивілізацій.
61. Поясніть причини швидкого економічного піднесення Китаю в кінці ХХ - на початку ХХІ ст.
62. Визначте роль Китаю у світовій політиці.
63. Розкрийте суть тайванської проблеми.
64. Покажіть особливості географічного положення, політичного устрою та економіки Японії.

65. Доведіть агресивний характер зовнішньої політики Японії у 20-40-х рр. ХХ ст.
66. Зазначте роль Японії в АТР та у всьому світі.
67. Розкрийте суть корейської проблеми.
68. Дайте характеристику особливостей географічного положення, природно-ресурсного потенціалу та економіки Індонезії.
69. Покажіть боротьбу народів Індокитаю за національне визволення.
70. Схарактеризуйте природні умови, політичний устрій та економіку Індії.
71. Назвіть всесвітньовідомі туристичні об'єкти Індії.
72. Визначте суть індо-пакистанського конфлікту.
73. Змалюйте сучасну політичну ситуацію в Ірані.
74. Розкрийте, чому Ірак та Афганістан є одними з найбільш гарячих точок планети.
75. Охарактеризуйте стан господарства та політичну ситуацію у Туреччині.
76. Змалюйте політичну ситуацію на Близькому Сході.
77. Проаналізуйте корені ісламського тероризму, його небезпеку та боротьбу світового співтовариства з ним.
78. Дайте характеристику природно-ресурсного потенціалу країн Африки.
79. Охарактеризуйте політичну карту Африки, особливості політичного устрою країн континенту.
80. Розкрийте особливості економіки африканських країн. Чому ПАР стала економічним лідером континенту?
81. Дайте характеристику географічного положення, політичного устрою та природно-ресурсного потенціалу США.
82. Назвіть основні галузі економіки США та доведіть тезу про економічне лідерство країни у всьому світі.
83. Покажіть основні етапи історичного розвитку США.
84. Розкрийте лідируючу роль США у світовому процесі.
85. З'ясуйте роль Канади у світовому економічному та політичному розвитку.
86. Схарактеризуйте особливості природно-ресурсного потенціалу та економіки країн Латинської Америки.
87. Покажіть особливості політичного устрою країн Латинської Америки.
88. Розкрийте основні етапи історичного розвитку країн Латинської Америки.
89. Охарактеризуйте особливості географічного положення, політичного устрою та природно-ресурсного потенціалу країн Австралії та Океанії.
90. Дайте характеристику економіки та сфери послуг Австралії та країн Океанії.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Лекція, евристична бесіда, аналіз/синтез, загально дидактичні методи (пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний), репродуктивний, проблемного викладання, частково-пошуковий, дослідницький), дискусія.

Види робіт для осмислення теоретичних понять і практичного засвоєння курсу:

- анотування спеціалізованої наукової літератури;
- опрацювання й коментування історіографічних та історичних джерел;
- виступи студентів із коментуванням основних положень курсу;
- проведення аналізу авторських наукових досліджень;
- обговорення питань з наукових джерел, винесених на самостійне опрацювання.

Оцінювання ґрунтоване на чинних нормативних документах і здійснюється з позицій дотримання академічної доброчесності. Воно торкається усних повідомлень і конкретних практичних завдань, які виконують студенти, зокрема аналізу наукової літератури, самостійної й індивідуальної роботи за визначеною тематикою та ін.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Вид роботи	Поточна робота																						
	Змістовний модуль 1-2											Змістовний модуль 3-4											
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	Сума	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Сума	
Лекції																							
Семінари	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	44	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	45
Лабораторні																							
Індивідуальна р.												5											6
Самостійна р.																							
Разом												49											51
																							10

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Оцінка за національною шкалою		Оцінка ECTS	100-бальна система оцінювання
Екзамен (чотирирівнева)	Залік (дворівнева)		
Відмінно	Зараховано	A	90-100
Добре	Зараховано	B	82-89
		C	75-81
Задовільно	Зараховано	D	68-74
		E	60-67
Незадовільно	Не зараховано	FX	35-59
		F	0-34

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Геополітика: енциклопедія / за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. - К. : Знання України, 2013. - 919 с.
2. Дубович І. А. Країнознавчий словник-довідник / І.А.Дубович. — Л.: Ліга-прес, 2005. — 819с.
3. Лизогуб В. А. Л55. Країнознавство : підручник / В. А. Лизогуб. – Харків : Право, 2019. – 384 с.
4. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Занько Ю. С., Ганич Н. М. Країнознавство: теорія та практика. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
5. Країнознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Авт. кол.: Головченко В.І., Дорошко М.С., Ігнат'єв П.М., Кравчук О.А., Кривонос Р.А., Крижанівський В.П., Сербіна Н.Ф.; за заг. ред. Крижанівського В.П., Головченка В.І. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. – 386 с.
6. Тітка О., Земзюліна Н. Теорія міжнародних відносин : навчальний посібник. Черкаси: ПП Гордієнко, 2019. – 107с.
7. Земзюліна Н., Тітка О. Країнознавство: навчальний посібник. Електронне видання. 2020. – 90с.
8. Історія європейської інтеграції: навчальний посібник / Овчаренко О.І., Сухушина О. В., Земзюліна Н. І. З історії війн першої половини ХХ століття: деякі питання міжнародних відносин: монографія. Черкаси: Вертикаль, 2021. – 302 с.
9. Майборода О.М. Етнічність у міжнародній системі / О.М. Майборода. – К. : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – 408 с.
10. Дахно І.І. Країни світу / І.І.Дахно. — К.: Мапа, 2004. — 606 с.
11. Ігнет'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії / П.М.Ігнет'єв. – Чернівці: Книги ХХІ, 2004. – 384 с.
12. Країнознавство: навч. посібник / Я.Б.Турчин; Л.О.Дорош, О.Н.Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 276 с.
13. Країнознавство: довідник / Я.Б.Турчин; Л.О.Дорош, О.Н.Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 296 с.
14. Масляк П.О. Країнознавство. Підручник / П.О.Масляк. - 2-ге вид., випр. - К.: Знання, 2008. - 292 с.
15. Трохимчук С.В. Політична географія світу / С.В.Трохимчук, О.В.Федунь. – 2 –ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 422 с.
16. Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії / Б.П.Яценко, В.К. Бабарицька. К.: Либідь, 2009. – 312 с.
17. Герасимчук Т.Ф., Киридон А.М., Троян С.С. Загальна теорія політики: Навчальний посібник. К.: Кондор-Видавництво, 2017. 266 с.
18. Гондюл В.П. Моделі відображення станів держави при аналізі міжнародних відносин Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2002. Вип. 7

Додаткова

19. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підручник / В.А. Манжола, О.А. Копель, М.Г. Капітоненко, та ін.; /за ред. Л.В. Губерського, В.А. Манжоли; КНУ ім. Т. Шевченка. – 2-е вид. Київ: Знання, 2014. 526 с.
20. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Постол О.Є. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 556 с.
21. Системная история международных отношений. В 2 т. Т. 1 : События 1918– 1945 годов / под ред. А. Д. Богатурова ; Научно-образоват. форум по междунар. отношениям. – М. : Культурная революция, 2006. – 477 с.; Т. 2 : События 1945–2003 годов / под ред. А. Д. Богатурова ; Научно-образоват. форум по междунар. отношениям. – М. : Культурная

революція, 2006. – 717 с.

22. Делягин М.Г. Драйв человечества. Глобализация и мировой кризис./ М.Г. Делягин - Издательство :Вече. – 2008, – 232 с.

23. Чумаков А.Н. Глобализация: контуры целостного мира / А.Н.Чумаков. – М.: «Проспект», 2009. – 432 с.

24. Weber C. International Relations Theory. A Critical Introduction / Cynthia Weber. – 3rd edition. – L.: Routledge, 2010. – 264 p.

25. Челлен Р. Государство как форма жизни / Р. Челлен: пер. со швед. – М.: РОССПЭН, 2008.

26. Яценко Б. Л. Політична географія / Б. Л.Яценко. – К.: НАНУ, 2005. – 232 с.

27. Кисинджер Г. Дипломатия / Г. Кисинджер: пер. с англ. – М.: Ладомир, 1997. – 632 с.

28. Земзюліна Н., Цимбал Т. Українська еміграція до країн Латинської Америки: історіософський аспект/ Т. Цимбал., Н. Земзюліна // Східноєвропейський історичний вісник. – Дрогобич, 2019. – Вип. 11 – С.89-98.

Режим доступу: <http://eehb.dspu.edu.ua/article/view/170703>

29. Земзюліна Н., Цимбал Т. Колоніальна експансія Африки та формування нового світопорядку кінця XIX – поч. XX ст. /Н. Земзюліна, Т. Цимбал. // Східноєвропейський історичний вісник. – Дрогобич, 2020. – Вип. 14 – С. 54-65

Режим доступу: <http://eehb.dspu.edu.ua/issue/view/11950>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

30. Александров О. Б. Международные отношения. Хрестоматия [Электронный ресурс] / О. Б. Александров. – М.: Евразийский открытый институт, 2010. – 224 с. – Режим доступа : <http://www.biblioclub.ru/book/93176>

31. «Країни світу і Україна»: енциклопедія: в 5 т. / редкол.: А.І. Кудряченко (голова) та ін.; - ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». - Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. Режим доступу: <http://ivinas.gov.ua/uk/publikatsiji/entsyklopediia.html>

32. Україна дипломатична – Режим доступу:

https://www.gdip.com.ua/menus/view/Ukrayina_diplomatichna

33. Національний інститут стратегічних досліджень – Режим доступу :

<https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi>

34. Інститут всесвітньої історії НАН України – Режим доступу:

<http://ivinas.gov.ua/uk/>

35. Міністерство закордонних справ України – Режим доступу:

<http://www.mfa.gov.ua/>

36. Організація Об'єднаних Націй – Режим доступу: <http://www.un.org/>

37. Європейський Союз – Режим доступу: <http://europa.eu.int>

38. Рада Європи – Режим доступу: <http://www.coe.int/>

39. ЮНЕСКО – Режим доступу: <http://www.unesco.org/>

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Тема : Предмет, метод та завдання Країнознавства.

Контрольні запитання

1. Що таке об'єкт науки?
2. Розкрийте поняття науки як складної сукупності нормативних систем.
3. Що вивчає країнознавство як наука?
4. Що є об'єктом вивчення країнознавства?
5. Визначте предмет країнознавства.
6. Що означає системна універсальність предмету країнознавства?
7. Що може виступати конкретними об'єктами дослідження країнознавства?
8. Чим відрізняються екстенсивні та інтенсивні періоди в науці?
9. В чому полягає основне питання будь-якої науки?
10. Охарактеризуйте основні зарубіжні школи країнознавства.
11. Перелічіть та охарактеризуйте наукові принципи країнознавства.
12. Охарактеризуйте основні закономірності країнознавства.
13. Чому невпинно вростає кількість країн на політичній карті світу?
14. Назвіть головні причини розпаду імперій.
15. Опишіть місце країнознавства в системі географічних наук.

Тема : Цивілізації світу.

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте основні тенденції глобального розвитку, які впливають на розвиток країнознавчих досліджень.
2. Дайте визначення регіональної цивілізації.
3. У чому полягають основні теоретичні проблеми і дискусійні питання цивілізаційного підходу?
4. Охарактеризуйте проблему чисельності цивілізацій світу.
5. Назвіть основні історичні етапи і характерні ознаки сучасних (існуючих) цивілізацій.
6. Які наукові підходи виділення людських цивілізацій?
7. У чому полягає проблема визначення кордонів між цивілізаціями?
8. Які причини зіткнення цивілізацій на сучасному етапі?
9. Дайте визначення гео економічної структури планети, назвіть рушійні сили її розвитку.
10. Охарактеризуйте основні ознаки сучасного світового ринку.
11. Проаналізуйте триярусну просторову систему світового господарства.
12. В чому виявляється нерівномірність світового соціально-економічного розвитку і як вона впливає на типологізацію країн?

Теми доповідей, презентацій на вибір:

1. Життєвий і творчий шлях А. Тойнбі
2. Життєвий і творчий шлях С. Гантінгтона
3. Китайська цивілізація
4. Японська цивілізація
5. Індуська цивілізація.
6. Ісламська цивілізація
7. Латиноамериканська цивілізація
8. Африканська цивілізація.
9. Західна цивілізація.
10. Зниклі цивілізації світу : Месопотамська, Єгипетська, Критська, Класична (греко-римська), Візантійська, Месоамериканська, Андська.

Тема: Територія в Країнознавстві

Контрольні запитання і завдання

1. Як співвідносяться обсяг і зміст наукових понять "простір" і "територія"?
2. Дайте визначення поняття "територія держави".
3. Перелічіть основні властивості території.
4. Розкрийте значення національної та канонічної території.
5. Охарактеризуйте демографічні властивості території.
6. Охарактеризуйте соціальні властивості території.
7. Охарактеризуйте економічні властивості території.
8. Охарактеризуйте роль узбережних (приморських) ділянок у господарській діяльності країни.
9. Як розмір території впливає на суспільні процеси в країні?
10. Як різняться країни світу за розмірами території?
11. Охарактеризуйте функції державних кордонів.
12. Які існують підходи до класифікації державних кордонів?
13. Розкрийте зміст поняття конфігурації території країни та поясніть її вплив на соціально-економічні процеси.
14. Перелічіть й охарактеризуйте основні показники компактності країни.
15. З якою метою здійснюється адміністративно-територіальний поділ країн?
16. Чим зумовлені особливості адміністративно-територіального устрою тієї чи іншої держави?
17. Які органи управління розміщуються на найнижчому ієрархічному рівні? Які функції вони виконують?
18. Чим займаються територіальні органи державної влади?

Тема: Географічне положення країни. Природа країни.

Дайте розгорнуті відповіді на запитання

1. Дайте визначення поняття "географічне положення країни".
2. Які категорії географічного положення виділяються в країнознавстві?.
3. Виділіть складові політико-географічного положення.
4. Що таке сусідське положення?
5. У чому сутність регіонального положення території держави?

6. Охарактеризуйте глобальне географічне положення України.
7. Охарактеризуйте особливості центрального і периферійного географічного положення.
8. Поясніть відмінності між поняттями "географічне положення" і "місцеположення".

Тема: Народо­населення

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення поняття "населення країни".
2. Наведіть розгорнутий план характеристики населення.
3. Що включає демографічна характеристика населення країни?
4. Розкрийте зміст поняття "демографічна молодість" у країнознавстві?
5. У чому виявляється "якість" населення країни?
6. Назвіть три основні типи відтворення населення.
7. Дайте визначення поняття "народи".
8. Обґрунтуйте план характеристики народів країни.
9. У чому полягає країнознавчий зміст расового складу населення?
10. Охарактеризуйте основні расові типи людей.
11. Назвіть перехідні та змішані расові типи людей.
12. Дайте визначення поняття "етнос". Вкажіть його основні ознаки.
13. Назвіть основні форми (типи) угруповань, які відповідають різним рівням історичного розвитку будь-якого етносу.
14. Які типи спільнот виділяються при характеристиці етнографічного складу країни? Наведіть приклади.
15. Назвіть основні мовні сім'ї.
16. Обґрунтуйте роль мови як елемента класифікації народів світу.
17. Охарактеризуйте основні релігії світу та географію їх поширення

Тема: Класифікація країн світу

Контрольні запитання і завдання

1. Що таке держава і чим вона відрізняється від країни?
2. Скільки незалежних держав на Землі?
3. Дайте характеристику складових територій, яка належить державі.
4. Які типи залежних територій і країн вам відомі?
5. Що характеризує форма державного правління?
6. Що таке монархія? Перерахуйте основні ознаки класичної монархічної форми правління.
7. Що собою являють абсолютна, конституційна(парламентська) та дуалістична монархії? Наведіть приклади держав з відповідними видами монархій.
8. Що таке республіка? Які види республік вам відомі? Наведіть приклади кожної з них.
9. Що собою являє форма державного устрою? Які основні форми державного устрою вам відомі? Наведіть приклади кожного з них.
10. Що таке політичний режим? Які види політичних режимів вам відомі?

11. Які етапи можна виділити у формуванні політичної карти світу? Дайте коротку характеристику кожного.
12. На які групи в залежності від ступеню розвитку ринкової економіки поділяють країни світу? Дайте характеристику кожної з них, наведіть приклади.

Індивідуальне тематичне завдання (презентація, реферат, есе)

1. Виникнення людства. Етапи антропогенезу.
2. Расовий склад населення світу.
3. Європеїдна раса, її характеристика та особливості розміщення.
4. Негроїдна раса, її характеристика та особливості розміщення.
5. Монголоїдна раса, її характеристика та особливості розміщення.
6. Австралоїдна раса, її характеристика та особливості розміщення.
7. Кількість населення світу та регіонів.
8. Особливості віково-статевої структури населення різних типів країн
9. Сучасна демографічна політика країн світу.
10. Демографічна політика України.
11. Географічні закономірності розміщення населення світу.
12. Форми розселення населення.
13. Сутність і головні риси сучасного процесу урбанізації у світі.
14. Особливості росту агломерацій мільйонників у різних країнах світу
15. Характеристика найбільших мегалополісів світу.
16. Релігійний склад населення світу.
17. Етнічний склад населення світу.
18. Етнічний склад населення Європи.
19. Етнічний склад населення Азії.
20. Етнічний склад населення Африки.
21. Етнічний склад населення Америки.
22. Лінгвістична класифікація народів світу.
23. Склад і географія індоєвропейської мовної сім'ї.
24. Склад і географія слов'янської мовної групи.
25. Склад і географія германської мовної групи.
26. Склад та особливості розселення народів романської мовної групи.
27. Склад і географія семіто-хамітської мовної сім'ї.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Тема: НАРОДОНАСЕЛЕННЯ

1. Природно та історично складена і безперервно відновлювана сукупність людей – це:

- а) населення;
- б) країна;
- в) народ;
- г) нація.

2. Як називається наука, що вивчає особливості культури та побуту народів, їхнє походження і розселення, процеси етнокультурної взаємодії у географічному просторі?

- а) етнологія;
- б) етнографія;
- в) етногеографія;
- г) етнокраїнознавство.

3. У якій країні у 1750 р. було проведено перший перепис населення?

- а) США;
- б) Великобританія;
- в) Швейцарія;
- г) Австралія;
- д) Швеція;
- е) Франція.

4. Хто із учених уперше застосував термін раса?

- а) Ф. Берньє;
- б) Т. Мальтус;
- в) В. Вернадський;
- г) С. Рудницький.

5. Виберіть правильне визначення терміну раса.

- а) Це історично сформована ареальна група людей, які мають спільне походження, подібні зовнішні та фізіологічні ознаки, які передаються спадково;
- б) Це історично сформована ареальна група людей, які мають спільне етнонаціональне походження, зовнішньо подібні та мають подібні риси ментальності.
- в) Соціальна група людей, які мають подібний зовнішній вигляд і компактно проживають на спільній території.
- г) Група людей спільного етнічного походження, які мають подібну мову, культуру, звичаї та менталітет.

6. Яка раса є найбільша за кількістю населення?

- а) європеїдна;
- б) австралоїдна;
- в) негроїдна;
- г) монголоїдна.

7. Яка раса є найменша за кількістю населення?

- а) європеїдна;
- б) австралоїдна;
- в) негроїдна;
- г) монголоїдна

8. Як називаються раси, що протягом тривалого періоду формуються на межі ареалів розселення великих людських рас?
- а) перехідні;
  - б) змішані;
  - в) ареальні;
  - г) пограничні.
9. Як називається сучасний процес змішування рас?
- а) конвергенція;
  - б) метисація;
  - в) інтеграція;
  - г) асиміляція.
10. Як називають раси, що утворюються внаслідок змішування різних рас (нащадків змішаних шлюбів)?
- а) перехідні;
  - б) змішані;
  - в) ареальні;
  - г) пограничні.
11. Як називають нащадків від шлюбів європеїдів і монголоїдів?
- а) ефіопи;
  - б) метиси;
  - в) малагасійці;
  - г) малайці;
  - д) самбо;
  - е) мулати.
12. Як називають нащадків від шлюбів європеїдів та негроїдів?
- а) ефіопи;
  - б) метиси;
  - в) малагасійці;
  - г) малайці;
  - д) самбо;
  - е) мулати.
13. Як називають нащадків від шлюбів негроїдів та монголоїдів?
- а) ефіопи;
  - б) метиси;
  - в) малагасійці;
  - г) малайці;
  - д) самбо;
  - е) мулати.
14. Яка країна займає перше місце у світі за кількістю населення?
- а) Індія;
  - б) Росія;
  - в) Австралія;
  - г) Китай;
  - д) Канада;
  - е) США.

15. Які країни входять в десятку найбільших за людністю країн світу?

- а) Пакистан;
- б) ФРН;
- в) Туреччина;
- г) Бангладеш;
- д) Росія;
- е) Велика Британія.

16. Сукупність процесів народжуваності і смертності, що забезпечують безперервне відновлення і зміну людських поколінь:

- а) депопуляція;
- б) демографічне явище;
- в) зростання населення;
- г) природний рух.

17. Який регіон має від'ємний природний приріст населення?

- а) Африка;
- б) Південна Європа;
- в) Латинська Америка;
- г) Азія;
- д) Північна Америка;
- е) Австралія і Океанія.

18. Жителі якої країни мають найвищу середню тривалість життя?

- а) Швеція;
- б) Японія;
- в) Китай;
- г) США
- д) Норвегія;
- е) Канада.

19. Де нижча середня тривалість життя людей?

- а) в розвинених країнах;
- б) в країнах, що розвиваються;
- в) в посткомуністичних країнах;
- г) в нових індустріальних країнах.

20. У статевій структурі населення світу:

- а) переважають чоловіки;
- б) існує рівновага;
- в) переважають жінки;
- г) співвідношення змінюється щороку.

21. У якому регіоні спостерігається найбільша відносна перевага жіночого населення над чоловічим?

- а) Північна Америка;
- б) Європа;
- в) Африка
- г) Латинська Америка;
- д) Азія
- е) Австралія і Океанія

22. Як називається явище зростання частки осіб похилого віку у структурі населення?
- а) демографічні хвилі;
  - б) депопуляція;
  - в) демографічне старіння;
  - г) пересування когорт.
23. Хто із демографів уперше запропонував виділяти типи вікових структур населення?
- а) Т. Мальтус;
  - б) Г. Сундберг;
  - в) А. Ландрі;
  - г) І. Прибиткова.
24. Впорядкуйте регіони світу від найменшої частки дитячого населення до найбільшої.
- а) Європа;
  - б) Азія;
  - в) Африка
  - г) Північна Америка.
25. Форма шлюбу, в якому чоловік має кількох дружин – це:
- а) полігамія;
  - б) полігінія;
  - в) моногамія;
  - г) поліандрія;
  - д) гомогамія;
  - е) гетерогамія.
26. Форма шлюбу, в якому дружина має кількох чоловіків – це:
- а) полігамія;
  - б) полігінія;
  - в) моногамія;
  - г) поліандрія;
  - д) гомогамія;
  - е) гетерогамія.
27. Як називається демографічна політика, спрямована на зростання народжуваності?
- а) перинатальна;
  - б) антинаталістична;
  - в) пронаталістична;
  - г) оптимістична.
28. Як називається демографічна політика, спрямована на зниження народжуваності?
- а) перинатальна;
  - б) антинаталістична;
  - в) пронаталістична;
  - г) оптимістична.
29. Як називається підхід, на основі якого виділяють дві великі соціально-територіальні групи – міське і сільське населення?
- а) класовий;
  - б) просторовий;
  - в) галузевий;
  - г) соціально-демографічний;
  - д) професійний;

е) етнічний.

30. Яким терміном позначають процес розміщення населення, формування поселень та функціональних зв'язків між ними, а також міграції населення?

- а) урбанізація;
- б) розташування;
- в) заселення;
- г) розселення.

31. Яким показником оцінюють рівень урбанізації території?

- а) кількість міст;
- б) частка міського населення;
- в) кількість міського населення;
- г) частка міських поселень.

32. Як називається процес запровадження міських умов і норм життя у сільських поселеннях?

- а) урбанізація;
- б) рурбанізація;
- в) агломерація.
- г) субурбанізація;
- д) конурбація.

33. Як називається процес стрімкого розвитку передмість великих міст?

- а) урбанізація;
- б) рурбанізація;
- в) агломерація.
- г) субурбанізація;
- д) конурбація.

34. У яких регіонах світу переважає сільське населення?

- а) Європа;
- б) Північна Америка;
- в) Азія;
- г) Латинська Америка;
- д) Африка;
- е) Австралія і Океанія.

35. Як називається компактна територіальна група міських і сільських поселень, які об'єднані в локальну систему різноманітними інтенсивними зв'язками та спільним використанням ресурсів даної території?

- а) міський вузол;
- б) місто;
- в) урбанізований район;
- г) агломерація.
- д) урбанізована зона.

36. Який із мегалополісів знаходиться в Азії?

- а) Рейнський;
- б) Підмонт;
- в) Рандстад;
- г) Токайдо;
- д) Флорида;

е) Каїр-Александрія.

37. У якій країні формується мегалополіс Буенос-Айрес–Ла-Плата?

- а) Індонезія;
- б) Нігерія;
- в) США;
- г) Аргентина;
- д) Індія;
- е) Японія.

38. У якій країні формується мегалополіс Джакарта – Бандунг?

- а) Індонезія;
- б) Нігерія;
- в) США;
- г) Китай;
- д) Індія;
- е) Японія.

39. У якій країні формується мегалополіс Колката – Асансол ?

- а) Індонезія;
- б) Нігерія;
- в) США;
- г) Китай;
- д) Індія;
- е) Японія.

40. До якої мовної сім'ї належить єврейська мова?

- а) дравідійська;
- б) семіто-хамітська;
- в) сіно-тібетська;
- г) алтайська;
- д) уральська;
- е) австроазійська.

41. До якої мовної сім'ї належить китайська мова?

- а) дравідійська;
- б) семіто-хамітська;
- в) сіно-тібетська;
- г) алтайська;
- д) уральська;
- е) австроазійська.

42. Яка мовна група є найбільш чисельною у складі індоєвропейської мовної сім'ї?

- а) слов'янська;
- б) індоарійська;
- в) іранська;
- г) германська;
- д) балтійська;
- е) романська.

43. Яка мовна сім'я найбільш багаточисельна?

- а) сіно-тібетська;
- б) уральська;

- в) індоєвропейська;
- г) семіто-хамітська;
- д) алтайська;
- е) кавказька.

44. Яка мова найбільш поширена у світі?

- а) англійська;
- б) китайська;
- в) хінді;
- г) російська;
- д) іспанська;
- е) німецька.

45. Назвіть країни, де більшість населення сповідує православ'я.

- а) Хорватія;
- б) Данія;
- в) Бразилія;
- г) Швеція;
- д) Польща;
- е) Угорщина;
- є) Греція;
- ж) Іспанія;
- з) Румунія.

46. Назвіть країну, де більшість населення сповідує іудаїзм.

- а) Індія;
- б) Непал;
- в) Ізраїль;
- г) Сирія.

47. Назвіть країни, де більшість населення сповідує католицизм.

- а).Хорватія;
- б) Данія;
- в) Бразилія;
- г) Швеція;
- д) Польща;
- е) Угорщина;
- є) Греція;
- ж) Іспанія;
- з) Румунія.

48. Назвіть країни, де більшість населення сповідує буддизм.

- а) Монголія;
- б) М'янма;
- в) Японія;
- г) Філіппіни;
- д) Таїланд;
- е) Бангладеш;
- є) Шрі-Ланка;
- ж) Малайзія.

49. Назвіть країни, де більшість населення сповідує іслам.

- а) Ізраїль;
- б) Малайзія;
- в) Туреччина;
- г) Азербайджан;
- д) Бруней;
- е) Росія;
- є) Пакистан;
- ж) США.

50. Назвіть країни, де більшість населення сповідує протестанство.

- а) Хорватія;
- б) Данія;
- в) Бразилія;
- г) Швеція;
- д) Польща;
- е) Угорщина;
- є) Греція;
- ж) Іспанія;
- з) Румунія.

Додаткове завдання

Визначте форми правління, адміністративно-територіального устрою та політичного режиму. Вкажіть їхні характерні ознаки.

а) Президента обирають всенародно. Президент призначає на посади міністрів уряду і є його головою. Парламент видає закони, на які може накладати вето президент. Держава поділяється на округи, де також є свої парламенти та уряди. Поряд із загальнодержавною конституцією, конституції існують і у кожному окрузі.

б) У результаті державного перевороту владу в країні захопили військові на чолі з генералом К., який сам видає закони й керує державою особисто, проголосивши себе президентом держави. Задля підтримки порядку всіх, хто незадоволений його приходом до влади, помістили до концентраційних таборів. Для того, щоб народ був «слухнянішим», кілька тисяч осіб, які особливо виступали проти нової влади, було страчено без суду і слідства. У провінції, з яких складається держава, президент призначив на посади керівників своїх бойових соратників, які особисто йому повинні звітувати про порядок та стан економіки у ввірених їм територіях.

в) У країні є король і парламент. Парламент складається з двох палат. Верхню палату парламенту призначає король, а нижня обирається населенням держави на 5 років. Король може розпустити парламент й має право накладати вето на закони, прийняті парламентом. Король призначає і звільняє уряд. Держава поділяється на кантони, де є свої органи самоврядування.

г) До складу держави входять 10 графств. У кожному графстві є свої уряд та парламент. Інтереси графств у верхній палаті Народних зборів, парламенті держави, представляють по 5 представників. Нижня палата Народних зборів формується шляхом всенародних виборів за списками політичних партій у загальнодержавному виборчому окрузі. Конституції графств приймаються їхніми парламентами, але вони не повинні суперечити конституції держави, що приймається народними зборами.

Практичне завдання: «Прапор – країна»

1. Визначте яким країнам належать наведені прапори
2. Зазначте їх форму правління та форму державного устрою. (зліва направо кожного ряду)

3. Створіть тематичну презентацію (тема на вибір студента), окрім загальної характеристики груп країн, кожен студент обирає свою окрему країну даної групи і характеризує її.
  - а. Розвинуті країни з ринковою економікою
  - б. Країни з перехідною економікою
  - в. Країни, що розвиваються

Тема: Регіони світу

ЄВРОПА

Групові завдання

Група 1

Сучасна політична карта Європи

1. Особливості економіко-географічного положення Європи
2. Склад регіону
3. Форми державного й територіального устрою
4. Прояви сепаратизму в Європі
5. Політичні лідери Європи

Група 2

Особливості економіки країн Європи

1. Природні умови та природні ресурси Європи
2. Первинний сектор економіки
3. Вторинний сектор економіки
4. Третинний сектор економіки
5. Економічні зв'язки України з Європою

Група 3

Населення Європи

1. Демографічні процеси (природній рух, механічний рух населення) та демографічна політика
2. Вікова та статева структура населення регіону
3. Національна, мовна та релігійна структура населення регіону.
4. Система розселення в регіоні
5. Світові міста в Європі

Група 4.

Інтеграційні процеси в Європі

1. Типи країн Європи за рівнем економічного розвитку
2. Європейський Союз
3. Країни Шенгенської зони
4. Рада Європи
5. Роль НАТО в загальноєвропейській системі безпеки

Індивідуальне завдання

Онлайн-мандрівка столицями Європи

Уявіть, що Ви гід-екскурсовод і Вам потрібно провести захоплюючу та цікаву екскурсію однією із столиць Європи. Здивуйте туристів історичними місцями, музеями, театрами, монументами, головними вулицями та проспектами, рекреаційними зонами, парками, мальовничими куточками, неповторними традиціями, смачною кухнею, цікавою і неповторною сучасністю! Проявіть творчість та креативність!

- 1 група Північна Європа
- 2 група Західна Європа
- 3 група Південна Європа
- 4 група Східна Європа

Контрольні завдання і запитання

1. Схарактеризуйте особливості ЕГЕ Європейського регіону. Як вони впливають на розвиток економіки регіону?
2. Назвіть субрегіони Європи.
3. Назвіть які існують в Європі різні за формою державного правління та територіального устрою країни.
4. Що таке сепаратизм?
5. Які існують в Європі території прояву сепаратизму?
6. Назвіть приклади держав Європи, що належать до різних типів і підтипів за рівнем економічного розвитку.
7. Які причини вузької спеціалізації національних економік економічно розвинутих невеликих країн Європи?
8. Які головні напрями роботи країн-учасниць ЄС?
9. Що таке Шенгенська зона?
10. Поясніть роль НАТО у загальноєвропейській системі безпеки.
11. Поясніть як регіональна інтеграція країн Європи впливає на особливості їх економіки?
12. Спрогнозуйте позитивні риси та ризики вступу України до ЄС.
13. Схарактеризуйте природні умови Європейського регіону.
14. Дайте господарську оцінку водним ресурсам Європи. Поясніть причини водного дефіциту в регіоні.
15. Перелічіть основні райони рекреації в Європі.
16. Які особливості статеві-вікової структури населення Європейських країн?
17. Розкажіть про національну, мовну та релігійну структуру населення європейського регіону.
18. Розкажіть, як сформувалася українська діаспора в країнах Європи.
19. Яких послідовних стадій зазнав процес урбанізації в Європі.?
20. Як ви розумієте поняття «світове місто»? Наведіть приклади світових міст у різних субрегіонах Європи.
21. Назвіть старі й нові регіони промисловості Європи та поясніть їх спеціалізацію.
22. Схарактеризуйте традиційні виробництва, що характерні для різних субрегіонів Європи.
23. Схарактеризуйте роль транспортної системи в економічному розвитку Європи.
24. Назвіть найбільші морські порти та аеропорти в Європі.
25. Назвіть найбільші фінансові центри в Європі.
26. Які основні види міжнародного туризму залежно від мети поїздки характерні для країн Європи?

27. Поміркуйте як змінилися вектори зовнішніх економічних зв'язків України з країнами Європи протягом останніх десятиліть.

АЗІЯ

Групові практичні завдання

Міжнародні відносини країн Азії

1. Країни Азії в сучасних міжнародних відносинах
2. Міжнародні відносини України з країнами Азії
3. Міжнародні організації в Азії (АСЕАН, АТЕС, СААРК, ЛАД)
4. Райони збройних конфліктів і проявів тероризму

Сучасна політична карта Азії

1. Особливості ЕГП Азії
2. Склад регіону
3. Форми державного правління та територіального устрою країн Азії
4. Типи країн Азії за рівнем економічного розвитку

Природні умови, ресурси та економіка Азії

1. Природні умови та природні ресурси Азії
2. Первинний сектор економіки
3. Вторинний сектор економіки.
4. Третинний сектор економіки. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Азії.

Населення та культура країн Азії

1. Особливості демографічних процесів і працересурсний потенціал
2. Національний, релігійний склад, вікова та статева структура населення
3. Особливості культури
4. Світові міста, міські агломерації та мегаполіси в Азії

Контрольні запитання і завдання «Азія»

1. Які цивілізації та держави стародавнього світу існували в Азії?
2. Яким чином особливості природи регіону відобразилися на специфіці господарської діяльності населення Азії?
3. Назвіть субрегіони Азії. Які країни входять до кожного з них?
4. Наведіть приклади різних за формами державного правління та територіального устрою азійських країн.
5. Який тип країн за рівнем економічного розвитку й чому переважає в Азії?
6. Назвіть найбільші фінансові центри Азії та поясніть чинники їх формування.
7. Чи вичерпано можливості Азійського регіону щодо подальшого економічного зростання нових країн? Які, на вашу думку країни Азії

можуть стати новими індустріальними країнами наступної хвилі індустріалізації?

8. Що спричинило необхідність прискореного розвитку освіти і науки в азійських країнах?
9. Наведіть приклади міждержавних конфліктів в Азії. Поясніть, на якому підґрунті вони виникають. Які існують способи їх врегулювання?
10. Які геополітичні протистояння мають місце у Східній Азії? Чим вони небезпечні для всього світу?

Написати есе на тему: «Азія – батьківщина світових релігій».

АФРИКА

Групові практичні завдання

Міжнародні відносини країн Африки

1. Країни Африки в сучасних міжнародних відносинах
2. Міжнародні відносини України з країнами Африки
3. Міжнародні організації в Африці
4. Райони збройних конфліктів і проявів тероризму

Населення та культура країн Африки

1. Особливості демографічних процесів і працересурсний потенціал
2. Національний, релігійний склад, вікова та статева структура населення
3. Особливості культури
4. Світові міста, міські агломерації та мегаполіси Африки

Природні умови і ресурси регіону. Особливості економіки.

1. Природні умови та природні ресурси Африки
2. Первинний сектор економіки
3. Вторинний сектор економіки.
4. Третинний сектор економіки. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Африки.

Сучасна політична карта Африки

1. Особливості ЕГП Африки
2. Склад регіону
3. Форми державного правління та територіального устрою країн Африки
4. Сучасні політичні лідери та діячі країн Африки

Написати есе на тему: " Африка : багатство та бідність загадкового континенту"

Контрольні запитання і завдання

1. Наведіть приклади кількісних та якісних змін на політичній карті Африки протягом XX – XXI ст.
2. В яких країнах Африки склалися регіони збройних конфліктів та проявів тероризму? З чим пов'язане їх існування?
3. Назвіть субрегіони Африки.
4. Наведіть приклади різних за формами державного правління та територіального устрою країн Африки.
5. Які причини відсталості соціально-економічного розвитку країн Африки?
6. Чи здатна гуманітарна допомога найменш розвинутим африканським країнам з боку міжнародних організацій та світової громадськості розв'язати їх економічні та соціальні проблеми?
7. Використовуючи тематичні карти, обґрунтуйте інтенсивність прояву глобальних проблем людства в різних субрегіонах Африки.

Тематична презентація «Життя без цивілізації».

Африка, мабуть є самим контрастним, колоритним і загадковим з 5 континентів нашої планети! Багаточисельні племена Африки з їх нетрадиційним для нас способом життя викликають захоплений інтерес, а незрозумілі традиції часто лякають, а не дивують! Тож познайомте нас з їх дивовижним світом!

АМЕРИКА

Групові презентації

Населення та культура країн Америки

1. Особливості демографічних процесів і працересурсний потенціал
2. Національний, релігійний склад, вікова та статева структура населення
3. Особливості культури
4. Світові міста, міські агломерації та мегаполіси Америки

Міжнародні відносини країн Америки

1. Країни Америки в сучасних міжнародних відносинах
2. Міжнародні відносини України з країнами Америки
3. Міжнародні організації в Америці
4. Сучасні політичні лідери та діячі країн Америки

Сучасна політична карта Америки

1. Особливості ЕГП Америки
2. Склад регіону
3. Форми державного правління та територіального устрою країн Америки
4. Особливості правової системи країн Америки

Природні умови і ресурси регіону. Особливості економіки.

1. Природні умови та природні ресурси Америки
2. Первинний сектор економіки
3. Вторинний сектор економіки.
4. Третинний сектор економіки
5. Роль ТНК в економіці регіону.

Контрольні запитання і завдання

1. Схарактеризуйте ЕГП Америки.
2. Назвіть субрегіони Америки та наведіть приклади держав і залежних територій, що належать до кожного з них.
3. Наведіть приклади країн з різних субрегіонів Америки, що мають різні форми державного правління, належать до різних типів і підтипів за рівнем економічного розвитку.
4. Який вплив мають інтеграційні процеси в Америці на економічний розвиток країн регіону?
5. Схарактеризуйте природні умови Америки та оцініть її вплив на економічний розвиток різних країн?
6. Схарактеризуйте особливості формування населення різних субрегіонів Америки.
7. Порівняйте рівні й темпи процесів урбанізації, форми міського розселення в окремих країнах Америки.
8. Назвіть причини нерівномірності економічного розвитку субрегіонів Америки.
9. Запропонуйте власні оригінальні ідеї щодо подолання відсталості окремих країн Америки.

Підготувати доповідь на тему : «США – ЄС : союзники чи конкуренти?»

АВСТРАЛІЯ ТА ОКЕАНІЯ

Групові презентації

Австралія

1. ЕГП
2. Природно-ресурсний потенціал
3. Особливості економічного розвитку.
4. Працересурсний потенціал
5. Населення та культура
6. Міжнародні зв'язки України з Австралією.
7. Острівні країни Океанії.
8. Мікронезія.
9. Меланезія.
10. Полінезія.

Аналітична робота.

Безкраї простори Тихого океану зайнято тисячами невеликих островів. Частина з них безлюдні, найбільші - заселені людьми. За етнічним складом населення та історико-географічними умовами серед них виокремлюють три субрегіони: Полінезію, Мікронезію та Меланезію. У форматі word (+фото) розкрийте особливості розвитку островних країн Океанії даних субрегіонів. Обсяг роботи 10-12 сторінок.

Контрольні запитання і завдання

1. Які чинники визначили місце Австралії у міжнародному поділі?
2. Використовуючи тематичні карти, обґрунтуйте особливості системи розселення в межах країни.
3. Спроектуйте вплив демографічних і міграційних процесів на працересурсний потенціал Австралії.
4. Назвіть домінуючі складники первинного та вторинного секторів економіки Австралії та чинники, що визначили їх розвиток.
5. Поясніть особливості спеціалізації сільського господарства різних частин Австралії.
6. Які причини нерівномірності економічного розвитку окремих районів країни?
7. Зіставте позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК в Австралії.
8. Складіть комплексну економіко-географічну характеристику Австралії.
9. Назвіть країн що включено до Мікронезії, Меланезії та Полінезії.
10. Поясніть, під дією яких чинників склалася міжнародна спеціалізація островних країн Океанії.
11. Поясніть, з якими чинниками пов'язаний низький рівень економічного розвитку більшості країн Океанії.
12. Оцініть перспективи подальшого розвитку туристичних центрів островних країн Океанії.

СЛОВНИК

Автаркія – замкненість, самодостатність, намагання відмовитися від участі в міжнародному поділі праці та виробляти весь спектр товарів і послуг самостійно.

Автократія – політика, спрямована на національну економічну самозабезпеченість, відокремленість національної економіки від економік інших держав.

Автономія – право на самоврядування у визначених межах, надане законом (конституцією) частині державної території.

Автономна територіальна одиниця самостійно вирішує питання, віднесені до її компетенції центральною владою.

Авторитаризм – суспільна система з режимом сильної центральної влади. У цих умовах велику роль відіграє суб'єктивний фактор, службова та соціальна ієрархія. Традиційні авторитарні системи склалися в багатьох країнах Азії, особливо східної.

Агресія – усі види та форми незаконного, з огляду на статус ООН, збройного нападу та застосування сили однією державою чи групою держав щодо суверенітету, територіальної або політичної незалежності іншої країни, народу.

Агробізнес – багатогалузева та багатофункціональна складна виробнича система, що базується на встановленні тісних зв'язків між сільським господарством та галузями, що постачають йому техніку, хімікати, паливо, – з одного боку, та галузями, що переробляють, транспортують, зберігають і реалізують його продукцію, – з іншого. Термін вживається переважно західними географами, за науковим змістом він фактично тотожний поняттю АПК.

Агропромисловий комплекс (АПК) – сукупність галузей і сфер діяльності, які на основі міжгалузевих зв'язків беруть участь у виробництві, заготівлі, переробці, зберіганні, транспортуванні та оптовій реалізації готової сільськогосподарської продукції.

Адміністративно-територіальна одиниця – складова частина державної території, яка утворюється відповідно до системи територіального устрою з метою управління.

Акт проголошення незалежності України (прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р.) – політикоправовий документ, спрямований на здійснення Декларації про державний суверенітет України. Він виходив із права на самовизначення народів, передбаченого ООН та іншими міжнародно-правовими документами. Цей акт продовжив тисячолітню традицію державотворення в Україні. Прийняття його було прискорено тією небезпекою, яка загрожувала Україні у зв'язку зі спробою державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. Акт проголосив незалежність України та створення самостійної Української держави.

Альянс – це об'єднання держав або організацій на основі договірних зобов'язань.

Анклав – частина території держави (держава), повністю оточена іншою державою (приклади: Лесото, Сан-Марино, Ватикан). Питання про сполучення анклаву з основною частиною держави розв'язується на основі угоди між державами. У випадку Монако або Гамбії краще користуватися терміном напіванклав, оскільки ці країни мають вихід до моря. Стосовно ангольської провінції Кабінда, калінінградської області Росії та ін. подібних випадків використовується термін екслав – частина державної території, що відділена від основної території іншими державами. Ватикан називають подвійним анклавом, оскільки він є “державою в державі й державою в місті” (розташовується в Італії і є одним з кварталів столичного Рима). Підтвердженням державного статусу Ватикану є той факт, що Папа Римський виступає главою держави та здійснює верховну законодавчу, виконавчу й судову владу, тобто мова йде про теократичну монархію.

Апартеїд (окреме життя, розмежування) – паралельний, непересічний розвиток культур етносів, які мешкають на території однієї держави; заборона змішаних шлюбів; встановлення системи жорсткої прописки тощо. У розселенні населення апартеїд веде до сегрегації.

Асамблея – 1) державний або керівний орган будь-якої міжнародної організації (наприклад Генеральна Асамблея ООН); 2) збори тієї чи іншої державної або міжнародної установи, прихильників певного громадського руху.

Асиміляція – процес поглинання одного етносу іншим.

Асоційоване членство – неповне, часткове членство держави, громадської організації, особи або соціальної групи в об'єднанні, що часто обмежується статусом спостерігача.

Багатоукладність – риса світового господарства, пов’язана з різним ступенем розвитку ринкових відносин, міжнародного поділу праці тощо. Навіть у межах однієї країни можуть співіснувати різні соціально-економічні уклади (інколи від натурального господарства до державного капіталізму). Своєрідною структурою світового господарства є “неформальна економіка” (“тіньова економіка”, “чорний ринок”), через яку, за оцінками експертів, проходить до 20% світового валового продукту.

Безробіття приховане – зайнятість протягом неповного робочого дня або неповного тижня. Прихованим безробіттям є й аграрне перенаселення.

Безробіття структурне – ситуація, при якій потреба в працівниках може навіть перевищувати кількість зареєстрованих безробітних, але останні не бажають чи не можуть працювати за запропонованими професіями.

Безробіття фрикційне – цілком природна ситуація, пов’язана з тим, що частина працездатного населення в кожний конкретний проміжок часу не працює у зв’язку з переходом з одного місця роботи на інше. Зазвичай становить 1,5-2% загальної кількості трудових ресурсів.

Без’ядерна зона – частина простору, вільна від виробництва і розміщення ядерної зброї.

Біженці – населення, що залишає свої місця проживання через злидні, голод, расову та національну дискримінацію, політичні й релігійні переслідування, військові дії, тероризм, стрімке погіршення екологічної ситуації, стихійного лиха.

Відповідно до сучасного міжнародного права, статус біженця є підставою для отримання тимчасового притулку на території країни перебування (без надання громадянства) або виду на проживання, допомоги й захисту з боку уряду країни перебування.

Біоіндустрія – сукупність галузей харчової та хімічної промисловості, що здатні виробляти харчові продукти з нехарчової сировини і, навпаки, хімічну продукцію із сільськогосподарської та іншої біологічної сировини.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – макропоказник економіки, який розраховується як сукупна вартість кінцевої продукції підприємств, галузей виробничої сфери і сфери послуг, виробленої на території країни, у т.ч. і тих підприємствах, які належать іноземним власникам.

Валовий національний продукт (ВНП) – вартість товарів і послуг, вироблених національними суб’єктами підприємництва (заводами, фабриками,

організаціями і приватними особами) за рік, незалежно від їх територіального місцезнаходження. Різниця між показниками ВВП і ВВП незначна (1-2%).

Вектор зовнішньополітичний – відповідний напрям міжнародної політики держави щодо конкретної країни, держави, регіону або альянсу. Характерною рисою зовнішньої політики України є так звана багатовекторність з останньою тенденцією на зближення відносин з Росією.

Вивіз забруднень – переведення підприємств і навіть значної частини промислових галузей в цілому, які мають негативний вплив на оточуюче середовище, зі своєї країни в іншу. Це форма екологічної експансії. Одним із його різновидів є перенесення підприємств з більш забруднених районів у менш забруднені всередині держави.

Визнання – акт, яким держава визнає нову державу або новий уряд іншої держави. Залежно від обсягу встановлюваних відносин, розрізняють дві форми офіційного визнання: де-юре, або повне і остаточне, що веде до встановлення дипломатичних відносин, та де-факто, що не завжди означає встановлення дипломатичних відносин, а передбачає відносини, які дають змогу вступати в економічні зв'язки, вести переговори про врегулювання окремих політичних питань тощо.

Відтворення населення – безперервний процес само-оновлення населення за рахунок зміни людських поколінь (сукупність процесів народжуваності, смертності й природного приросту). Відтворення поділяється на природне і механічне (міграції); залежно від співвідношення цих двох складових виділяють три основних режими відтворення: розширене, просте ізвужене.

Внутрішні води – розташовані в межах державної території озера, річки, канали, внутрішні моря, затоки, бухти та лимани, які мають ширину проходу, меншу за 24 морські милі, або частини морських вод з більшою шириною проходів, якщо вони історично належать даній державі.

Галузь – сукупність підприємств, схожих за призначенням виробленої продукції, сировиною, технікою і технологією виробництва, професійним складом кадрів і умовами праці.

Геоглобалістика – міждисциплінарний науковий підхід, спрямований на комплексний розгляд глобальних проблем людства та пошук шляхів їх вирішення.

Географічний поділ праці – просторовий прояв суспільного поділу праці. Виявляється в закріпленні окремих галузей за відповідними територіями, у

спеціалізації окремих країн (регіонів) на виробництві одного продукту чи послуги з метою подальшого обміну. Різновидами географічного поділу праці є міжнародний поділ праці (між країнами) і територіальний поділ праці (усередині країни між економічними районами).

Суспільний і географічний поділ праці – фундаментальні, стрижневі категорії економічної географії, які становлять теоретичну і методологічну основу географічних досліджень суспільної організації виробництва та розміщення продуктивних сил.

Геополітика – одне з фундаментальних понять військової, політичної географії, географії світового господарства та теорії міжнародних відносин, характеризує місце і конкретно історичні форми впливу територіально-просторових особливостей розташування держав чи блоків держав на локальні, регіональні, континентальні або глобальні міжнародні процеси. Вперше в науковий обіг цей термін було введено шведським ученим Р.Челленом (1846-1922). Політична географія розглядає державу з точки зору простору, а геополітика розглядає простір з точки зору держави.

Геополітичне (політико-географічне) положення – місце країн на політичній карті світу, віддаленість від економічних центрів і транспортних осей інтеграційних угруповань, участь у військово-політичних і політико-економічних організаціях, у міжнародних потоках товарів, капіталів, людей, інформації. Важливе значення має розташування зовнішніх джерел сировини і продовольства, їх віддаленість та різноманітність.

Глобалізація – це процес інтернаціоналізації та інтеграції світової спільноти, який відображає якісно новий стан просторових взаємозв'язків у політиці, економіці, екології, культурі, ідеології тощо. Зародившись переважно у сфері торгівельно-фінансових відносин як результат революції в галузі інформаційних засобів зв'язку, нині вона проникає в інші галузі соціального буття. Глобалізація породжує глобалізм.

Глобалізм – це вища стадія інтернаціоналізації та інтеграції світової економіки, система абсолютної економічної і політичної влади нових глобальних монополістичних корпорацій, які вийшли з-під контролю націй держав свого походження і базування, маневрують фінансовим капіталом і посилюють експлуатацію багатьох країн і регіонів

Глобальна енергосировинна проблема пов'язана з неналежним забезпеченням людства паливом та сировиною. Проявилась у 70-х роках ХХ ст., коли спалахнула енергетична й сировинна криза, яка зачепила світову

економіку. Формування пояснюється швидким, воістину “вибуховим” ростом споживання мінерального палива й сировини та їх вилучення з надр землі. Достатньо констатувати, що лише з початку і до середини 80-х років ХХ ст. у світі було видобуто і спожито більше палива і сировини, ніж за всю історію людства.

Глобальні проблеми – проблеми, що виникають як результат об’єктивного розвитку суспільства, створюють загрозу всьому людству для його сьогодення та майбуття і для свого вирішення потребують об’єднаних зусиль усієї світової спільноти. До них відносять природні, природно-антропогенні, антропогенні, психологічні, аутоекологічні (що охоплюють біологічну суть людини), які або створюють реальну загрозу існуванню цивілізації, або ж є лімітуючими чинниками її сучасного економічного, екологічного, соціального і духовного розвитку.

Густота населення – чисельність постійного населення, що припадає на одиницю площі (1 км²).

Демографічна криза – глибоке порушення відтворення населення. При досягненні певної межі криза переростає в демографічну катастрофу, що загрожує самому існуванню населення.

Демографічна політика – низка заходів держави, спрямованих на регулювання процесів народжуваності й смертності.

Демографічна революція – поняття, яке використовується в демографічній науці для окреслення докорінних змін у процесі відтворення населення. Введене в науковий обіг у 1934 році французьким демографом А. Ландрі. Також трактується як кульмінація демографічного переходу.

Демографічний вибух – особливий вид розширеного відтворення населення, за якого народжуваність значно перевищує смертність.

Демографічний оптимум – такий режим відтворення населення, коли демографічна ситуація може стабілізуватися і бути у відносно рівноважному стані в глобальному й регіональному масштабах.

Демографічний перехід – це процес послідовних змін народжуваності, смертності й природного приросту в міру соціально-економічного розвитку країни. Дана теорія запропонована в 1945 році західним демографом Ф. Ноутстойном. Відповідно до неї, рівень народжуваності й смертності загалом зумовлений не біологічними, а соціальними умовами суспільства.

Демпінг – “викидний експорт”, продаж товарів за дуже низькими цінами з метою розорення конкурентів. Збитки продавця при цьому покриваються або з надприбутків на власному ринку, або з державних фондів. Демпінг – своєрідна економічна війна.

Депопуляція – звужене відтворення населення, що призводить до зменшення його абсолютної чисельності.

Депортація – примусова міграція, виселення.

Депресія – стан економічного об’єкта, що характеризується падінням обсягів виробництва.

Держава – суверенне політичне утворення, країна з певною територією, господарством і політичною владою в ній. Держава є головним носієм прав і обов’язків у міжнародних відносинах.

Держава у складі Британської співдружності націй – форма правління, за якої символом верховної влади є британська королева, що призначає в країну генерал-губернатора, який має функції, близькі до президентських у парламентських республіках. Як державні символи в таких країнах часто використовуються британські прапор і гімн.

Державний кордон – позначені на земній поверхні чи уявні, але позначені на карті лінії, які визначають межі сухопутної або водної території держави.

Джамахирія (з араб. – “народовладдя, влада мас”) – форма правління, за якої відсутні традиційні інститути влади (зокрема, замість парламенту вищим законодавчим органом є всенародне зібрання); вважається, що всі політичні рішення приймаються усім народом. Наприклад, лівійська джамахирія.

Диверсифікація – процес ускладнення галузевої структури виробничого комплексу, збільшення номенклатури (різноманітності) продукції та кількості окремих спеціалізованих економічних об’єктів (підприємств, галузей тощо).

Дискримінація – політика обмеження прав людини на основі расових, етнічних, статевих чи інших ознак.

Діаспора (від грецьк. “розсіяння”) – розселення значної частини народу поза межами своєї країни чи етнічної території.

Екологічна політика – організована та регулятивно-контрольована діяльність суспільства й держави, спрямована на охорону та оздоровлення природного

довкілля, ефективне поєднання природокористування і природоохорони, забезпечення нормальної життєдіяльності та екологічної безпеки громадян.

Економіко-географічне положення – сукупність просторових зв'язків певного економічного об'єкта (країни, району, міста, підприємства) з іншими об'єктами, що знаходяться поза його межами (транспортними шляхами, родовищами корисних копалин, промисловими базами тощо), взаємодія з якими для нього істотна нині чи буде такою в майбутньому.

Економічна зона – 200-мильна морська смуга, яка прилягає до територіальних вод держави, відкрита для вільного судноплавства, але заборонена для будь-якої господарської діяльності з боку інших країн без спеціального дозволу (ліцензії). У наш час на морські економічні зони припадає 40% площі Світового океану, у тому числі акваторії, які дають 96% морського вилову риби.

Економічний район – територіально цілісна частина господарського комплексу країни, яка має спеціалізацію, комплексність, керованість. Тобто економічний район являє собою територію, що вирізняється своєю господарською спеціалізацією серед інших. Економічні райони є наслідком географічного поділу праці.

Економічно активне населення – сукупність людей, які реально працюють або шукають роботу (zareєстровані безробітні).

Еміграція – виїзд за межі країни на постійне проживання.

Енвайронменталізм – теорія управління суспільством та його соціально-економічним розвитком, що ґрунтується на уявленні про людину як частину біосфери.

Етнос – це усталена спільність людей, що історично склалася на певній території та позначена спільністю мови, культури, побуту, психічного складу, єдністю етнічної самосвідомості, зафіксованій у самоназві. Етнос здатний до стійкого, тривалого існування внаслідок самовідтворення. Основні типи етнічних спільностей: *плем'я, народність, нація*.

Етніонім – самоназва мовної спільності людей, яка визнається кожним її представником.

Зелена революція – інтенсифікація сільськогосподарського виробництва шляхом впровадження новітніх досягнень селекції, а також підвищення рівня механізації, хімізації, енергоозброєності праці.

Імміграція – в'їзд до країни на постійне проживання.

Індустріалізація – створення потужного машинного виробництва в усіх галузях господарства. З точки зору природокористування вона приводить до зростання концентрації впливу на природні ресурси й середовище життєдіяльності людини, інтенсифікації вилучення продукту з систем природи. У низці випадків веде до екологічних проблемних ситуацій.

Каботаж – судноплавство між портами однієї країни. Розрізняють *великий каботаж* – перевезення вантажів і пасажирів між портами різних морів і *малий каботаж* – перевезення між портами одного і того ж моря.

Класифікація – вертикальна систематизація об'єктів дослідження переважно на основі одного кількісного критерію.

Комплексність економічного району – такий стан взаємопов'язаності елементів господарства району, коли досягається найбільш ефективно виконання головної народногосподарської функції – *спеціалізації економічного району*, при цьому не спостерігаються внутрішньорайонні територіальні диспропорції, а місткість розміщення відповідає раціональним темпам розвитку економіки.

Конкуренція – суперництво між виробниками за ринки збуту товарів і послуг.

Консерваціонізм – спроба загальмувати соціально-економічний розвиток, “законсервувати” сучасний рівень споживання людства з метою припинення зростання антропогенного навантаження на природні комплекси.

Консолідація – процес об'єднання близьких між собою етнічних спільностей і утворення з цих елементів більш розвинутої етнічної спільності.

Контрурбанізація – процес відтоку населення з великих міст та ядер міських агломерацій.

Конфедерація – союз окремих суверенних держав, найчастіше ситуативний (тимчасовий), створений переважно для досягнення конкретних зовнішньополітичних і воєнних завдань. Правовою основою конфедерації виступає договір (на відміну від федерації, де правова основа – конституція). Прикладами конфедерації в різні історичні часи були: Швейцарія (1291-1798 рр. та 1815-1848 рр.); Германський союз (1815-1866 рр.); конфедерація Нідерландів (1579-1795 рр.); США (формально – 1776-1795 рр., а фактично – до 60-х років XIX ст.).

Концесія – 1) договір про передання в експлуатацію іноземній юридичній або фізичній особі на певний період природних багатств, що належать державі, а

також підприємств, господарських об'єктів; 2) підприємство, засноване на базі такого договору.

Країна – територія з визначеними кордонами, заселена певним народом, яка в політико-географічному відношенні може мати державний суверенітет або бути залежною. Іншими словами, не буде помилкою, якщо Норвегію, США чи Росію назвемо країною. Однак стосовно незалежних держав доречним буде словосполучення “суверенна країна”, що дозволить уникнути помилки, тим самим розмежувавши залежні та незалежні (суверенні) країни, тобто держави. Одночасно буде правильним, якщо таке колоніальне володіння, як британський Гібралтар або французький Реюньйон, визначимо як країни залежні.

Криза екологічна – напружений стан взаємодії природи й людини, що характеризується невідповідністю між розвитком продуктивних сил і виробничих відносин у суспільстві та можливостями біосфери. Характеризується не просто і не стільки посиленою дією людини на природу, але й різким збільшенням впливу зміненої природи на суспільний розвиток. Криза екологічна відрізняється від катастрофи екологічної. Криза – відворотний стан, катастрофа – невідворотне явище.

Криза енергетична – відносна нестача джерел енергії для задоволення господарських і побутових потреб суспільства; абсолютний дефіцит енергії для поступального розвитку суспільства, пов'язаний з обмеженнями термодинамічної кризи.

Латифундія – значне за розмірами землеволодіння з високорозвиненою товарною спеціалізацією.

Ліцензія – дозвіл, який видається державою на проведення деяких видів господарської діяльності, у тому числі зовнішньоторговельні операції (ввезення і вивезення товарів); надання права використовувати захищені патентами винаходи, технології.

Маркетинг – система дослідження ринку будь-якого товару або однорідної групи товарів, у тому числі вивчення попиту і пропонування, організація реклами, оптового і роздрібного продажу, вивчення потенційного і реального споживача тощо. Маркетинг передбачає також прогнозування попиту і можливості морального старіння товару, правильний вибір ціни, рекламної стратегії та ін.

Мегаполіс – найбільша форма розселення, “сузір'я” міських агломерацій.

Меркантилізм – економічна політика сприяння розвитку власного імпортозамінного виробництва під захистом протекціоністських бар'єрів для обмеження іноземної конкуренції.

Метрополія – держава, що на певному історичному етапі володіє колоніями, тобто має залежні країни. З руйнацією світової колоніальної системи термін поступово виходить з ужитку. На сучасному етапі залежні володіння утримують вісім держав світу: Велика Британія, Франція, США, Австралія, Нідерланди, Нова Зеландія, Іспанія, Данія.

Міграція – переміщення населення між населеними пунктами, пов'язане зі зміною постійного місця проживання.

Міждержавні організації – об'єднання суверенних держав для співробітництва з метою виконання певних завдань у міжнародних відносинах. Створюється на основі багатосторонніх міжнародних угод. Відповідно до завдань та характеру діяльності міждержавні організації на сучасному етапі диференціювались: за функціональними особливостями; за просторовими рамками свого функціонування. У першому випадку виділялись військові, політичні, економічні тощо, а в другому – за сферою їх територіального впливу – глобальні, регіональні, субрегіональні. Серед загальнополітичних організацій на глобальному рівні виділяється ООН; на регіональному – Ліга арабських держав, Організація американських держав, Організація африканської єдності, Європарламент, Рада Європи, СНД. На субрегіональному рівні: Азіатсько-Тихоокеанська рада, Рада співробітництва арабських держав Перської затоки. Серед військовополітичних організацій глобального рівня – НАТО; регіонального рівня – Західноєвропейський союз.

Міжетнічна інтеграція – взаємодія різних етнічних одиниць усередині держави, що спричиняє появу в них певних ознак спільності.

Міжнародна економічна інтеграція – об'єктивний процес розвитку особливо глибоких та стійких взаємозв'язків окремих груп країн, заснований на проведенні ними узгодженої міждержавної політики. Існує два основних види інтеграції – *галузева* і *регіональна*.

Мікроелектронна революція – впровадження в усі сфери людської діяльності досягнень комп'ютерної техніки та гнучких систем управління виробництвом, що призводить до радикальних змін умов праці та побуту.

Міська агломерація – форма розселення, що складається із “сузір'я” поселень, між якими існують розподіл функцій, тісні виробничі та соціальні зв'язки.

Міські агломерації бувають моноі поліцентричними. В останньому випадку вони називаються *конурбаціями*.

Монархія (від грець. – *єдиновладдя*) – форма правління, за якої найвища державна влада цілком або частково зосереджена в руках однієї особи, глави держави – монарха, здебільшого спадково. Розрізняють монархії *конституційні* (обмежені), *абсолютні* (необмежені) і *теократичні* (монарх поєднує світську і духовну владу).

Модель – фізична або знакова (математична, логічна) подоба (спрощена) реального об'єкта; схема, зображення або опис об'єкта, явища, процесу в природі й суспільстві.

Моделювання – метод дослідження складних об'єктів, явищ, процесів шляхом їх спрощеного імітування (натурного, математичного, логічного). Базується на теорії подібності.

Монокультура – недорозвиненість, однобічність галузевої структури, в якій представлений лише один товарний продукт. Призводить до значної залежності стану економіки країни від кон'юнктури світового ринку даного товару.

Морська миля (міжнародна або географічна) – одиниця виміру відстаней, яка дорівнює середній довжині 1' дуги меридіана, що становить 1 км 852 м.

Навігація – 1. Мореплавство, судноплавство. 2. Період року, коли природні умови дозволяють судноплавство в океані, морі, озері, річці.

Населений пункт (поселення) – місце концентрації населення та місць прикладання його праці, різноманітних споруд та інженерно-технічних комунікацій. Усі поселення поділяються на два головних типи: *міські* (міста і селища міського типу), населення яких пов'язане переважно з несільськогосподарською діяльністю, та *сільські* (села), де головна сфера прикладання праці – сільськогосподарське виробництво. Відповідно все населення країни (регіону) поділяється на міське і сільське.

НАТО (від англ. NATO: North Atlantic Treaty Organization – Організація Північноатлантичного договору) – воєннополітичний альянс 19 держав Європи та Північної Америки, що створений 4 квітня 1949 р. за ініціативою США. Членами НАТО донедавна були 19 держав: Бельгія, Великобританія, Данія, Ісландія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США, Франція, Греція, Туреччина, ФРН, Іспанія, Польща, Чехія, Угорщина. У 2004 році відбулося розширення НАТО на Схід, у результаті до його складу ввійшли ще 7 держав: Литва, Латвія, Естонія, Словаччина, Словенія, Румунія, Болгарія

(від 28 березня 2004 р.). Штаб-квартира НАТО знаходиться в Брюсселі. Україна активно співпрацює з НАТО в межах програми “Партнерство заради Миру” та Ради Євроатлантичного партнерства (РЄАП). 9 липня 1997 р. в Мадриді була підписана Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору.

Науково-технічна революція (НТР) – докорінне якісне перетворення виробництва, за якого наука стає безпосередньою виробничою силою.

Національний дохід – сукупна вартість усіх вироблених товарів і послуг (тобто – ВНП) за вирахуванням вартості спожитих матеріалів, палива й енергії та зносу основних фондів.

Національний характер – модель поведінки, характерна для даного етносу внаслідок єдності суспільної свідомості, спільності системи колективних уявлень про світ, особистість та норми її поведінки.

Ноу-хау (з англ. – “знаю, як”) – сукупність технічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок і виробничого досвіду, необхідних для опанування технології, методів тощо.

ООН (Організація Об’єднаних Націй) – найвпливовіша та найбільша за чисельністю держав-членів організація, що була створена в 1945 р. на конференції в Сан-Франциско державами антигітлерівської коаліції внаслідок розгрому сил агресії у Другій світовій війні. Статут ООН набрав чинності 24.10.1945 р. після підписання його 51 країною, в тому числі й Україною як однією з держав-засновниць. ООН була створена для підтримки та зміцнення міжнародної безпеки, розвитку дружніх стосунків між державами, здійснення міжнародного співробітництва в економічній, політичній, соціальній сферах, а також для захисту прав людини. Основними органами ООН є Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна й Соціальна Ради, Міжнародний суд, Секретаріат. Штаб-квартира розташована в Нью-Йорку.

Парниковий ефект – це створення на землі завдяки парниковим газам такого “тепличного” середовища, в якому може існувати біологічне життя. За останні 50 років світовий обсяг емісії двоокису вуглецю виріс у чотири рази. Відбувається зміна газового складу атмосфери. Це призвело до підвищення температури повітря біля поверхні землі на 0,5 °C (0,3-0,6 °C) за останні 100 років.

Політична географія – суспільна географічна наука в системі географічних наук і навчальної географії, яка виникла в 70-80-ті роки ХХ ст. і вивчає реально існуючі територіально-політичні системи всіх рівнів (глобального,

регіонального, локального). Своїми традиційними й новими методами вона досліджує територіальну розстановку політичних сил у тісному взаємозв'язку з історичними, соціально-економічними, політичними, етнокультурними, етнографічними, природними зовнішньоекономічними й зовнішньополітичними чинниками.

Порогові, або Навколоядерні держави – Іран, Ірак, КНДР, ПАР, Японія, Бразилія, Аргентина.

Порушення природної (екологічної) рівноваги – зміни в процесах взаємодії та складі компонентів і елементів екосистеми, що призводять врешті-решт до її заміни іншою екосистемою (наприклад, вирубування лісів у засушливій зоні може призвести до зміни природного балансу в напрямі розвитку екосистеми пустелі).

Пояс злиднів – околиці великих міст, де відсутні елементарні зручності й санітарно-гігієнічні умови. Характерні для країн Латинської Америки (Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро тощо), країн, що розвиваються.

Паливно-енергетичний баланс – співвідношення між надходженням (видобутком) різних видів палива і виробництвом електроенергії та витратою їх в народному господарстві.

Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) – складна міжгалузева система видобутку і виробництва палива й енергії (електроенергії та тепла), їх транспортування, розподілу і використання. До його складу входять паливна промисловість (нафтова, газова, вугільна, сланцева, торфова) і електроенергетика, тісно пов'язані з усіма галузями національної економіки.

Патент – посвідчення, яке надається урядом винахіднику на виключне право користування його винаходом.

Поділ праці – якісна диференціація трудової діяльності в процесі розвитку суспільства, що спричиняє відособлення та співіснування її окремих видів.

Політична карта світу – сформована сукупність суверенних держав, залежних територій, Антарктиди та вод Світового океану.

Порт – ділянка берега океану, моря, річки з прилеглим водним простором, комплексом споруд та обладнання, що забезпечують безпечну стоянку, завантаження і розвантаження суден, перевантаження на інші види транспорту, складування вантажів, постачання суден всіма видами живлення.

Порядок – сукупність усіх одиниць відповідного рівня в ієрархічно збудованих системах.

Приміська зона – територія, що зазнає суттєвого впливу з боку центрального поселення – міста.

Природа – сукупність усіх матеріальних умов існування людства; у широкому розумінні – усе, що нас оточує, “універсум всесвіту”.

Природне відтворення населення – сукупність процесів народжуваності та смертності, що дають природний приріст.

Природні ресурси – тіла та сили природи, які на певному рівні розвитку виробничих сил та вивченості можуть бути використані для задоволення матеріальних потреб суспільства.

Природні умови – елементи природи, які безпосередньо у виробництві не використовуються, але уможливають його.

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) території – сукупна продуктивність природних ресурсів, засобів виробництва і предметів споживання, яка виражається у їх сукупній споживчій вартості.

Природокористування – сукупність усіх форм експлуатації природно-ресурсного потенціалу та заходів з його збереження і відтворення.

Прогноз – ймовірне судження про стан об’єкта процесу, явища або їх прояви в майбутньому, яке базується на виборі одного найбільш імовірного варіанта з багатьох.

Промисловий вузол – локалізоване виробничо-територіальне утворення комплексного характеру, в якому при взаємній близькості розташування підприємства пов’язані між собою тісними виробничими та виробничо-технологічними зв’язками, спільністю транспортно-географічного положення, спільними системами інфраструктури і населених пунктів з метою найбільш використання природних, матеріальних і трудових ресурсів.

Промисловий комплекс – взаємообумовлене поєднання органічно пов’язаних між собою підприємств на певній території відповідно до особливостей її економічних і природних ресурсів, а також транспортно-географічного положення, що забезпечує необхідний економічний результат, тобто отримання заданого обсягу продукції з мінімальними витратами.

Протекціонізм – політика захисту власного виробника за допомогою високих митних зборів на імпортовану продукцію. Протекціонізм обмежує участь країни в географічному поділі праці, створює “тепличні” умови для місцевих виробників, обмежуючи іноземну конкуренцію.

Регіон – 1) область, район, частина держави, що відрізняється від інших областей сукупністю природних і (або) історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних та інших особливостей, які часто поєднуються з особливостями національного складу населення; 2) група сусідніх держав, близьких за особливостями економіко-географічного положення, загального економічного рівня розвитку, за впливом історичного чинника та однотипних за суспільно-політичним устроєм, що виділяються в окремий економіко-географічний регіон світу.

Регіоналізація – інтернаціоналізація господарського життя на регіональному рівні, в результаті чого формуються регіональні інтеграційні угруповання сусідніх держав на основі стійких взаємозв’язків та поділу праці між їх національними господарствами в інтересах більш ефективного використання ресурсів та повнішого задоволення держав у товарах і послугах.

Регіональний розвиток – зміцнення потенціалу території з орієнтацією на соціальні пріоритети, що пов’язано із забезпеченням природно-господарської та структурної збалансованості, створенням нових необхідних ланок, подоланням деструктивності окремих компонентів, стимулюванням внутрішніх та міжрегіональних зв’язків.

Реєміграція – повернення колишніх емігрантів на постійне місце проживання в країну виїзду.

Рейд – місце якірної стоянки суден. Залежно від захищеності, рейди поділяються на внутрішні, зовнішні, закриті та відкриті. На зовнішньому рейді судна стоять до того часу, поки порт не зможе їх прийняти.

Репатріація – повернення мігрантів на історичну батьківщину після депортації.

Республіка – форма правління, за якої всі органи влади є виборними. Республіки бувають президентськими, парламентськими, президентсько-парламентськими і парламентсько-президентськими.

Референдум – всенародне опитування з найважливіших питань державного життя, в якому можуть взяти участь усі громадяни, що мають виборчі права.

Ресурсозабезпеченість – співвідношення між величиною ресурсу та розмірами його використання. Вимірюється в роках.

Ресурсозберігання – виробництво і реалізація кінцевих продуктів з мінімальною витратою речовин і енергії на всіх етапах виробничого циклу.

Ресурсомісткість – кількість ресурсів, що використовується для виробництва одиниці кінцевої продукції, тобто співвідношення між спожитими ресурсами та виробленою продукцією.

Римський клуб – неурядова незалежна організація 100 найвідоміших учених світу, створена в 1968 році для регулярного обговорення проблем майбутнього, що виникають у зв'язку з економічним, технологічним та соціальним розвитком.

Різностадійність – риса світового господарства, пов'язана зі співіснуванням у його межах доіндустріальних, нових індустріальних, індустріальних та постіндустріальних країн. Забезпечує стійкість світового господарства, оскільки дозволяє переміщувати “старі” галузі з постіндустріальних країн, наприклад, до нових індустріальних.

Розселення – розподіл населення по території та форми його територіальної організації у вигляді системи населених пунктів (поселень).

Рослинництво – галузь сільського господарства, що вирощує культурні рослини для отримання продуктів харчування (зерно, овочі, фрукти та ін.) і сировини для легкої (агава, бавовник, джут, льон), харчової (арахіс, соняшник, чай, кава, какао, цукровий буряк і тростина тощо), смакової (спеції, тютюн), фармацевтичної (женьшень, ехінацея, шавлія), парфумерної (троянда) та хімічної (гевея, кок-сагиз та ін.) промисловості.

Рурбанізація – процес поширення міського способу життя на сільську місцевість (сільська урбанізація).

Рухомий склад (залізничний та автомобільний) – транспортні засоби будь-яких категорій, пристосовані для пересування.

Сальдо міграцій – різниця між кількістю осіб, які прибули та вибули. Вимірюється як абсолютними показниками (тис. осіб), так і відносними (%).

Сателіт – у давнину назва озброєних найманців, які супроводжували володаря. Переносно – покірний виконавець чужої волі, поплічник, держава, яка формально є незалежною, але фактично підпорядкована іншій, більшій державі.

Світове господарство – сукупність національних господарств усіх країн світу, пов'язаних між собою всесвітніми економічними відносинами на базі географічного поділу праці.

Світовий ринок – складова частина світового господарства, яка являє собою сукупність національних ринків окремих країн, між якими відбувається обмін товарами, послугами, працею на основі фінансово-кредитних зв'язків та інших відносин, що диктуються географічним поділом праці. Суб'єктами ринку виступають національні й транснаціональні фірми, їх об'єднання, окремі держави та їх групи. Головним механізмом функціонування ринку є механізм взаємодії цін, що характеризується значно вищим порівняно з внутрінаціональними ринками, ступенем свободи.

Сегрегація – політика відокремленого проживання різних рас, етносів або каст та практика створення резервацій, гетто та ін.

Сировина – природні ресурси, видобуті й приготовані для участі в матеріальному виробництві.

Систематизація – сукупність методичних прийомів поділу (розчленування, групування тощо) досліджуваних явищ на такі сукупності, кожна з яких мала б певні ознаки спільності та водночас істотно відрізнялася б від інших сукупностей.

Спеціалізація економічного району – орієнтація господарського комплексу району на виробництво товарів і послуг з метою позарайонного споживання. При цьому передбачається, що продукція галузей спеціалізації внаслідок впливу природних, соціальних, економічних, історичних чинників та географічного положення району виробляється більш ефективно, ніж в інших економічних районах. Звичайно, сам район також може споживати певну частину продукції своїх галузей спеціалізації.

Стагнація – стан економічного об'єкта, за якого тривалий час не спостерігається зростання виробництва, а тим більше його розвитку (“застій”).

Старіння нації – процес постійного збільшення частки людей похилого віку у віковій структурі населення країни.

Стійкий розвиток – такий соціально-економічний розвиток суспільства, що не підриває основ існування майбутніх поколінь.

Субглобальні проблеми – проблеми розвитку людства, що мають тенденцію до переростання в глобальні.

Субурбанізація – процес зростання і розвитку приміської зони великих міст (урбанізація передмість).

Суверенітет – незалежність, самостійність, здатність вступати в політичні відносини з іншими суб'єктами міжнародного права, бути членом відповідних міжнародних організацій.

Суспільний поділ праці – об'єктивний процес розвитку виробничих сил, за якого відбувається відокремлення різних видів трудової діяльності, спеціалізація окремих виробляючих одиниць та обмін між ними продуктами своєї діяльності. Головний наслідок розвитку цього процесу – зростання продуктивності праці. Суспільний поділ праці може здійснюватися лише у вигляді географічного (територіального) поділу праці. Суспільний і географічний поділ праці співвідносяться як зміст і форма. Тому їх вважають поняттями одного рангу, враховуючи лише певний пріоритет змісту над формою.

Тваринництво – одна з основних галузей сільського господарства, що займається розведенням сільськогосподарських тварин та виробництвом тваринницької продукції. Тваринництво забезпечує населення продуктами харчування (молоко, м'ясо, сало, яйця, мед тощо), промисловість – сировиною (вовна, шкіра, хутро, пух, перо, щетина, кокони шовкопряда тощо), дає живу тяглову силу (коні, воли, буйволи, олені тощо) та органічне добриво (гній). З продуктів та відходів тваринництва отримують також корми (кісткове борошно, молочні відвійки та ін.), деякі лікарські препарати. Крім того, тваринництво дає живу тяглову і в'ючну силу (коні, воли, осли, мули, верблюди, олені, собаки, слони та ін.).

Територіальна структура – поділ господарства на спеціалізовані територіальні частини (економічні зони, райони, підрайони тощо), які істотно відрізняються між собою, але в сукупності становлять єдину взаємопов'язану та цілісну систему.

Територіальні води – морський 12-мильний пояс, що прилягає до узбережжя чи внутрішніх вод держави. У першому випадку відстань відраховується від лінії найбільшого відпливу. Зовнішні межі територіальних вод вважаються державним кордоном на морі.

Територіально-виробничий комплекс (ТВК) – взаємопов'язане і взаємообумовлене поєднання галузей виробництва на певній території, частина господарського комплексу країни або економічного району відповідного рангу.

Економічна єдність ТВК створюється виробничотериторіальними зв'язками підприємств, використанням загальнорайонних природних і економічних умов і ресурсів, виробничої і соціальної інфраструктури, а також загальною системою

розселення. Ефективність ТВК порівняно з некомплексним розміщенням підприємств і споруд проявляється в економії матеріальних і трудових ресурсів, скороченні капітальних вкладень, зниженні поточних витрат, зменшенні обсягу транспортних робіт та затрат на створення і функціонування інфраструктури.

Територія держави – частина земної кулі, до якої входять суша та води, їх надра, повітряний простір над ними, що перебувають у кордонах держави та під її суверенітетом.

Терор – політика знищення і стримування політичних опонентів злочинними методами.

Тероризм – різновид політичної діяльності, яка ставить за мету досягнення політичних цілей шляхом залякування супротивників, створення атмосфери невпевненості, жаху, невідворотності нових екстремальних випробувань. Тероризм складає основу певної екстремістської практики та може тлумачитись як інструмент волюнтаристського втручання у перебіг історичного процесу, як романтизований спосіб життя одинаків, які “кидають виклик” цілому світові, що мусить бути докорінно змінений шляхом низки терактів.

Технічні культури – однорічні та багаторічні рослини, продукти яких використовують як сировину для різних галузей промисловості. Вони належать до різних ботанічних родин: бобових (соя, арахіс), пасльонових (картопля, тютюн), капустяних (гірчиця, ріпак), сельдереевих (коріандр, кмин) та ін. За призначенням технічні культури поділяються на прядильні (бавовник, льон-довгунець, конопля, джут), лікарські (валеріана, беладонна, женьшень, евкالیпт, хінне дерево та ін.), олійні (соняшник, льон-кудряш, арахіс, соя, ріпак, кунжут та ін.), ефіроолійні (м'ята, герань, коріандр, троянда, базилік, лаванда, шавлія та ін.), цукроносні (цукровий буряк та цукрова тростина), крохмаленосні (картопля), красильні (марена, вайда, софора японська, шафран, сафлор та ін., натуральні барвники використовують у килимовому виробництві, харчовій промисловості, у виробництві косметики), каучуконосні (гевея, гваюла, коксагиз), дубильні.

Тип країни, держави – відносно стійкий комплекс умов та особливостей її розвитку, що склався об'єктивно і характеризує роль та місце країни (держави) у світовому господарстві на певному етапі розвитку.

Типізація – вертикальна систематизація об'єктів дослідження на основі сукупності якісних ознак. Згідно з іншою точкою зору, типізація – це класифікація об'єктів з використанням якісних ознак. Ці відмінності не є принциповими.

Типологізація – засіб наукової систематизації об’єктів за допомогою абстрактних теоретичних моделей (типів), у яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості досліджуваних об’єктів.

Типологія – продукт систематизації досліджуваних об’єктів за сукупними типами, які стійко різняться між собою за якісними ознаками. Існує кілька типологій країн, запропонованих різними авторами. Сучасна соціально-економічна типологія країн світу базується на низці показників (макроекономічних, економічних, соціальних), що відображають загальний рівень економічного розвитку кожної з них, а також характер економіки та участь у системі світогосподарських зв’язків. Представлена типологія включає до розгляду як держави, так і залежні країни.

1. Держави ринкової економіки, високорозвинені

1.1. Головні високорозвинені держави (“Велика сімка”): США, Японія, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Канада.

1.2. Економічно високорозвинені держави в Західній Європі: Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Данія, Австрія, Швейцарія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Іспанія, Ісландія та карликові європейські держави.

1.3. Держави середнього рівня економічного розвитку в Західній Європі: Ірландія, Португалія, Греція, Мальта.

1.4. Держави переселенського типу (високорозвинені в інших регіонах світу): Австралійський союз, Нова Зеландія, ПАР, Ізраїль.

2. Держави перехідної економіки до ринкової (транзитивної економіки)

2.1. Держави, що формують ринкову економіку з середини

80-х рр. ХХ ст.: Центральна Європа (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, Болгарія, Румунія, Хорватія тощо).

2.2. Держави, що переходять до ринкової економіки: Східна Європа, СНД (Росія, Україна, Білорусь, Грузія, Вірменія, Узбекистан, Таджикистан та ін.).

Товарне виробництво – суспільне виробництво, за якого продукти виробляють не для особистого споживання виробника, а для обміну через купівлю-продаж. Виникло з розвитком суспільного поділу праці, з появою в суспільстві власників засобів виробництва.

Товарообіг – обіг товарів, що охоплює рух товарів зі сфери виробництва до сфери споживання. Виділяють оптовий (гуртовий) товарообіг (ланку, що

пов'язує виробництво і роздрібну торгівлю, промисловість і сільське господарство, окремі галузі промисловості між собою) та роздрібний товарообіг, через який товари доводять безпосередньо до споживача.

Торговельний баланс – співвідношення вартості експорту та імпорту країни за певний період (як правило, за рік).

Тоталітаризм – суспільна система з єдиним пануючим світоглядом. Духовною основою тоталітаризму виступає розчинення індивідуального в цілому (тотальному), підпорядкування особистих інтересів колективним. Інакомислячих у тоталітарних суспільствах називають дисидентами.

Трайбалізм – міжплеменні розбіжності, вкрай вороже ставлення однієї етнічної групи до іншої, етношовіністична політика. Географія сучасного трайбалізму досить широка: від Латинської Америки до островів Океанії. Найпоширеніше явище в Африці, на південь від Сахари, де все ще зберігаються архаїчні інститути й організації, пов'язані з родоплеменним ладом (Чад, Буркіна-Фасо, Малі, Ефіопія, Мавританія тощо).

Транснаціональні корпорації (ТНК) – великі (часто – глобальні) виробничо-розподільчі комплекси з розірваною географічною (територіальною) структурою. Унаслідок існування ТНК виникла двоїста картина світової географії матеріального виробництва, за якої видимі місця прикладання праці, джерела сировини й енергії залишаються національними, тоді як кредитно-валютне та інші види регулювання стають інтернаціональними (транснаціональними), зосереджуючись у досить вузькому колі постіндустріальних країн.

Трудові ресурси – 1. Частина населення країни (регіону), що має необхідний фізичний розвиток, розумові здібності та знання для роботи в народному господарстві (якісне визначення). 2. Сукупність людей, які перебувають у працездатному віці (за винятком інвалідів), та працюючих людей, молодших або старших за працездатний вік (кількісне визначення).

Трудомістке виробництво – виробництво, в якому на виконання конкретних технологічних операцій або на створення певної споживчої вартості витрачається велика кількість кваліфікованого робочого часу.

Унітарна держава – держава, що не має у своєму складі самостійних державних утворень. Більшість держав світу обрали саме унітарну форму державного устрою.

Унія – об'єднання декількох держав під владою одного монарха.

Урбанізація – соціально-економічний процес, який виявляється в зростанні кількості міських поселень, концентрації населення в них (особливо у великих містах), поширенні міського способу життя на всю мережу поселень. На різних етапах розвитку урбанізація має специфічні форми прояву: субурбанізація, рурбанізація, контрурбанізація. Урбанізація називається хибною, або удаваною, якщо темпи збільшення міського населення перевищують темпи зростання виробничої бази та комунально-побутової сфери міст, що призводить до появи “нетрів”. Хибна урбанізація тісно пов’язана з демографічним вибухом і аграрним перенаселенням.

Фактор (розміщення виробництва) – основна умова будьякого процесу, у т.ч. процесу розміщення виробничих об’єктів. Отже, фактори розміщення – це природні та соціально-економічні умови даної території, які сприяють формуванню в її межах певного виробництва. Виділяють, наприклад, такі фактори розміщення: енергетичний, паливний, сировинний, водний, трудових ресурсів, наукомісткий, транспортний, інфраструктурний, споживання, економіко-географічного положення тощо.

Федерація – форма державного устрою, союзна держава, що складається з ряду держав або державних утворень. Федерація має єдині законодавчі (здебільшого у складі двох палат) і виконавчі органи, а також загальнофедеральні законодавство, бюджет, збройні сили та громадянство. Водночас кожна складова частина федерації має свою конституцію, законодавчі й виконавчі органи. У світі нараховується більше двох десятків федеративних держав, серед яких: Росія, Австрія, Бельгія, ФРН, Малайзія, Канада, Мексика тощо.

Фрахт – плата власникові транспортного засобу за перевезення вантажів або пасажирів. Залежить від тривалості й дальності рейсу, метеорологічних умов, характеру вантажу та ін.

Холодна війна – термін, що виник після Другої світової війни, проголошений У. Черчіллем у Фултоні (1946). Для неї характерні загроза застосування сили, прагнення до диктату, економічної блокади, проведення підривної діяльності проти небажаних урядів та держав, форсування гонки озброєнь і воєнних приготувань, намагання використати досягнення науки і техніки у воєнних цілях, створення агресивних блоків і союзів.

Циклічність – особлива риса світового господарства, пов’язана із періодичними коливаннями у світовій економіці, зумовленими досягненнями НТР, зміною поколінь кваліфікованих робітників, оновленням технічної інфраструктури та ін. Циклічність є рисою універсальною, незалежною від форм власності.

Ядерна енергія – енергія, що виділяється під час перетворення атомних ядер у керованій ланцюговій реакції. У процесі поділу ядер 1 кг урану-235 виділяється приблизно стількиж енергії, скільки при спалюванні 2500 т кам'яного вугілля.

Ядерний клуб – країни світу, які володіють ядерною зброєю: США, Росія, Велика Британія, Франція, Китай, Індія, Пакистан, Ізраїль.